

Nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap i Møre og Romsdal

1
tilleggsregistreringar
1995

2

3

5

4

7

6

Fylkesmannen i Møre og Romsdal

Miljøvernavdelinga

RAPPORT

Nr. 15-1995

ISBN 82-7430-087-4
ISSN:0801-9363

TITTEL:

Nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap i Møre og Romsdal, tilleggsregistreringar 1995.

DATO:

29.12.1995

FORFATTARAR:

Ida Beyer og John Bjarne Jordal

ANTAL SIDER:

45

SAMANDRAG:

Denne rapporten presenterer nye registreringar i prosjektet "Nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap" i Møre og Romsdal. Prosjektet vart igangsett av Miljøverndepartementet og Direktoratet for Naturforvaltning i 1992 og første rapport i prosjektet frå Møre og Romsdal vart publisert i 1994 (Aksdal, S. 1994). I det vidare arbeidet har Siv Aksdal halde fram som prosjektkoordinator og sidan bakgrunnen og måla for prosjektet framleis er dei same, er den første generelle delen i denne rapporten henta **nærmast** direkte frå Aksdal (1994).

Målet med prosjektet er å samordne og utvikle ei forvaltning av jordbruket sitt kulturlandskap der kriteria biologisk mangfald, kulturminne og oppleving vert sikra (Nasj.reg.: Del 1). For å kunne nå dette målet er det m.a. nødvendig å utarbeide ei oversikt over det mest verdifulle kulturlandskapet.

Rapporten presenterer metodikk og feltresultat frå registreringane. I Møre og Romsdal vart det registrert 50 område gjennom feltsesongen -93 og nye 49 område i -95. Områda som er valt ut som særleg verdifulle er fordelt over heile fylket. Fordelinga er gjort slik at dei fleste landskapsregionane (Etter NIJOS 1992, upubl.) er presentert. Hovudkategoriane av landskaps-regionar i Møre og Romsdal er: Sør-Noregs fjellskog, Sør-Noregs høgfjellsregion, Vestlandets kystbygder, Vestlandets ytre fjordbygder, Vestlandets midtre fjordbygder, indre vestlandsbygder, Trøndelags- og Nordmøres kystbygder, fjordbygder i Møre og Trøndelag og dal og fjellbygder i Sør-Trøndelag (fig.1).

I Møre og Romsdal er det foreløpig gjort eit utval av 22 område som er spesielt interessante. Dei 19 første av desse er nærare omtala i Aksdal (1994). Det er ikkje gjort nokon rangering av desse områda innbyrdes.

Område	Kommune	Stikkord
<u>Landskapsregion 20: Vestlandets kystbygder.</u>		
1. Sandsøy, Riste	Sande	Beitelandskap, grashei/lynghei med kalkhaldig jordsmonn, biol. mangfald.
2. Runde, Nerlandsøy	Herøy	Beitelandskap, lynghei kalkhaldig jordsmonn, biol.mangfald, fuglefjell, nasj. reisemål.
3. Fjordlandskapet i Herøy, Ulstein, Hareid	Herøy, Ulstein, Hareid	Heilskapleg landskap med busetnad, kulturminne, fornminne, beitemarker.
4. Alnes	Giske	Beitelandskap m. biol.mangfald. Grashei, lynghei, Alnes fyr.
5. Skuløy / Haramsøy, ytre	Haram	Beitelandskap, gras- og lynghei på kalkrik grunn. Gammalt fiskevær, fyr, klyngetun, naustrekke.
<u>Landskapsregion 21: Vestlandets ytre fjordbygder.</u>		
6. Raudøya, Eiksund m.m.	Ørsta, Herøy, Ulstein	Samans. tt småskala landskap. Kristorn, eik.
<u>Landskapsregion 22: Vestlandets midtre fjordbygder.</u>		
7. Norangsfjorden-Norangsdalen	Ørsta / Stranda	Fjord- og seterdrift, særprega natur og setermiljø.
8. Dyrkorn	Stordal	Heilskapleg industri- og jordbruksbygd.
9. Jordalsgrenda	Sunnal	Beitebakkar, gammal slåtteeng, biol. mangfald.
10. Øksendal	Sunnal	Heilskapleg jordbruks-bygd, verneverdige kulturminne, elveos og strandlinje.
<u>Landskapsregion 23: Indre vestlandsbygder.</u>		
11. Geirangerfjorden.	Stranda	Storslått fjord- og fjellgardsmiljø. Internasj. turmål.

Område	Kommune	Stikkord
12. Romsdalen.	Rauma	Dalføre med storslått natur-og kultur-landskap .Internasj. turmål.
13. Eikesdal-Øverås	Neset	Dalføre med vakkert og særprega jordbruksmiljø. Hasselskog. Pila alm. Nasj. turmål.

Landskapsregion 25: Trøndelags og Nordmøres kystbygder.

14. Hustadvika-Atlanterhavsvegen.	Fræna, Eide, Averøy	Kystlandskap. Gammal slåtteeng m. biol.mangfald
15. Øyer på Sør-Smøla.	Smøla	Øybruk, biol. mangfald.

Landskapsregion 26: Fjordbygder i Møre og Trøndelag.

16. Tautra	Midsund	Øy med heilskapleg kult.landskap, mange kulturmarkstypar, interessant botanikk.
17. Gagnat	Gjemnes	Einerbakke m. biol. mangfald.

Landskapsregion 28: Dal- og fjellbygder i Sør-Trøndelag

18. Grøuvassdraget. (Svidal, Jenstad, Hafsås og Røymo)	Sunnal	Storslått vassdrag, Fjellgardar, seter-grender, biol. mangfald.
19. Nordmarka	Surnadal	Fjellgardar, setrer, slåttemyrer.

FRÅ REGISTRERINGANE 1995 :

Landskapsregion 21: Vestlandets ytre fjordbygder.

20. Fylling: Nedreli	Skodje	Småbruk der beitemarka har særleg interessant botanikk
----------------------	--------	--

Landskapsregion 22: Vestlandets midtre fjordbygder.

21. Drotninghaug: Reiten	Sykkylven	Slåttemark som ikkje er beita, interessant botanikk
--------------------------	-----------	---

Landskapsregion 23: Indre vestlandsbygder.

22. Herdalen	Norddal	Særprega natur og setermiljø, heilskapleg jordbruksbygd, verneverdige kulturminne. og biologisk mangfald.
--------------	---------	--

Det må understrekast at registreringane i Møre og Romsdal **ikkje er fullstendige** på nokon måte. Dette er ei grov registrering av kulturlandskapskvalitetar knytta til nokre utvalte område av ulik omfang og innhald i Møre og Romsdal. Represenative område fordelt i dei ulike landskapsregionane (NIJOS 1992) rundt om i fylket er prøvd valt ut. Dette er gjort for å få fram mangfaldet i Møre og Romsdal både når det gjeld natur og kultur.

Forord

Hausten 1991 sette Miljøverndepartementet ned eit utval med ansvar for ein nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap. Utvalet fekk mandat til å utarbeide kriterie for utveljing av særleg verdfulle kulturlandskap og sørge for at fylkesorgana sette igang arbeidet med å finne fram til dei mest verdfulle kulturlandskapsområda, samt å koordinere og evaluere arbeidet i fylka (Nasj.reg., del 1, 1992).

Fylkesmannen si miljøvernavdeling har vore administrativt ansvarleg for gjennomføringa av prosjektet i Møre og Romsdal. Samarbeidsgruppa for kulturlandskap i fylket har vore referansegruppe. Gruppa er samansett av følgjande medlemmar:

Knut Herje,	Fylkesmannen i Møre og Romsdal, landbruksavdelinga
Harald Ørsahl,	" , miljøvernavdelinga
Idar Mølseter,	Møre og Romsdal fylkeskommune, nærings- og miljøavdelinga
Jens Peter Ringstad,	" , kulturavdelinga
Ingeborg Godø,	Møre og Romsdal Bondelag
Cecilie Torbjørnson,	Bonde- og småbrukarlaget i Møre og Romsdal
Lars Sætre ,	Møre og Romsdal Skogeigarlag

Siv Aksdal har vore prosjektleiar og har gjort forarbeidet. Dei biologiske feltregistreringane i 1995 vart utførte av John Bjarne Jordal og Geir Gaarder, og er m.a. finansiert av kulturlandskapsmidlar frå Fylkesmannen i Møre og Romsdal, landbruksavdelinga. Utval av dei mest interessante kulturlandskapsområda er gjort i samarbeidsgruppa.

Rapporten er skriven og redigert av Ida Beyer og John Bjarne Jordal. Den generelle delen av rapporten (første 20 sidene) er i hovudsak henta frå den tidlige rapporten i same prosjektet (Aksdal 1994).

Vi takkar alle velvillige grunneigarar og informantar som vi har møtt under feltregistreringane og elles alle andre som har ytt hjelp under utarbeidinga av denne rapporten.

Molde, Juli 1996

Per Fredrik Brun
Fylkesmiljøvern sjef

INNHALD

	side
Forord	4
1. Innleiing	6
2. Kulturlandskapet i Møre og Romsdal	8
3. Landskapsregionar i Møre og Romsdal	14
4. Oversikt over registrerte område	19
5. Utvalde og særleg verdfulle kulturlandskapsområde i Møre og Romsdal	21
6. Omtale av dei utvalde områda	24
6.20 Fylling	24
6.21 Drotninghaug	29
6.22 Herdalen - Nordal	34
7. «Den trondhjemske postvei»	41
8. Kommenterar og vidare arbeid	43
Litteratur	45

1. Innleiing

Bakgrunn for prosjektet

I 1991 sette Miljøverndepartementet ned eit utval med ansvar for ein nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap. Utvalet bestod av representantar frå Norges Landbruks-høgskule, Norges Bondelag, Norges Bonde- og småbrukarlag, Norges Naturvernforbund, Fylkes-landbrukskontoret i Østfold, Riksantikvaren, Landbruksdepartementet, Miljøvern-departementet, Direktoratet for naturforvaltning og Norsk institutt for naturforskning.

Utvalet sitt mandat var å :

- utarbeide kriterie for utveljing av særleg verdfulle kulturlandskap
- sørge for at fylkesorgana sette i gang arbeidet med å finne fram til dei mest verdfulle kulturlandskapsområda og koordinere og evaluere arbeidet i fylka.
- vurdere tilhøva mellom jordbruksdrift, natur- og kulturminneforvaltning, og behovet for eventuell sikring ved hjelp av juridiske verkemiddel.

Prosjektet er avgrensa til å gjelde jordbruket sitt kulturlandskap.

Målet med prosjektet har vore "å utarbeide, samordne og utvikle ei forvaltning av jordbrukslandskapet sitt kulturlandskap der biologisk mangfald, kulturminne og opplevingskriteria vert sikra". Dette skulle gjerast ved m.a. å utarbeide ei oversikt over verdfulle kulturlandskap i heile landet.

For å finne fram til dei mest verdfulle områda, har det sentrale utvalet laga ei grov inndeling av desse hovudkategoriane:

-Representative og typiske landskap med vekt på kontinuitet ved at tradisjonelle driftsformer er halde i hevd, og med kontinuitet i byggeskikk og busettingsmønster, samt hevd av andre kulturspor. Området skal vere eit heilskapeleg landskap som utgjer eit komplett og velbevart miljø som ikkje er øydelagd av inngrep i seinare tid, men har behalde sine biologiske og kulturhistoriske kvalitetar. Slike område er ofte representative for ei epoke og for gamle driftsformer.

-Særprega landskap med vekt på område med eigenart som forsterkar, eventuelt avvik frå det som er typisk i regionen, fylket eller landsdelen, dvs område med stor eigenverd. I slike område vil og sjeldsynt vere eit avgjerande kriterium. Område som innehar truga artar og kulturmarkstypar samt sjeldne kulturlandskapselement, som busetnad, kanalsystem, vegar m.m., vil vere aktuelle.

-Mangfald-landskap med stor artsrikdom og variasjon. I tillegg til kontinuitetskriteriet vil område med stort mangfald av ulike kulturmarkstypar (naturtypar og restbiotopar medrekna) og kulturminne, samt rik flora og fauna, vere av stor interesse. Dette er ofte område med stor «historisk tyngde».

Registreringane vil ha innverknad på forvaltninga av kulturlandskapet på nasjonalt-, regionalt- og vonleg på kommunalt nivå. Registreringane vil kunne få innverknad ved tildeling av landbruket sitt utvida areal- og kulturlandskapstillegg.

I Møre og Romsdal er det registrert område av ulik storleik. For det meste er det lagt vekt på å registrere større landskap som m.a. eit heilt dalføre og eit fjordområde osv..

Arbeidet med prosjektet er gjort i tre fasar:

Fase 1: Forarbeid (innsamling av data og feltrekognosering).

Fase 2: Registrering (feltarbeid).

Fase 3: Rapportering (prioritering).

Fylkesmannen si miljøvernaving har vore administrativt ansvarleg for gjennomføring av prosjektet i Møre og Romsdal. Samarbeidsgruppa for kulturlandskap i fylket har vore referansegruppe. Gruppa er samansett av følgjande medlemmar med Siv Aksdal som prosjektkoordinator;

Knut Herje,	Fylkesmannen i Møre og Romsdal, landbruksavdelinga
Harald Ørsahl,	" , miljøvernavinga
Idar Mølseter,	Møre og Romsdal fylkeskommune, nærings- og miljøavinga
Jens Peter Ringstad,	" , kulturavinga
Ingeborg Godø,	Møre og Romsdal Bondelag
Cecilie Torbjørnson,	Bonde- og småbrukarlaget i Møre og Romsdal
Lars Sætre ,	Møre og Romsdal Skogeigarlag

I samband med prosjektet har samarbeidsgruppa gjort 4 befaringar rundt om i fylket. Fyrste del av prosjektet blei avslutta i april 1994.

Nye registreringar vert utførte sommaren 1995 fyrst og framst ifrå dei kommunane vi i fyrste omgang ikkje fekk med.

Mål og metode

Vinteren -92/93 vart det send ut eit spørjeskjema til dei 38 kommunane, alle landbrukskontora, aktuelle interesseorganisasjonar og institusjonar i fylket. Dette for å få fram opplysingar om verdifulle kulturlandskap i Møre og Romsdal. Det vart og halde informasjonsmøter om prosjektet. Skjemaet som vart send ut er presentert i metodehefte 1 (Nasj. reg. av verdifulle kulturlandskap). Kommunane og landbrukskontora samarbeidde om innsending av interessante område. Responen frå desse etatane var stor, men frå dei frivillige organisasjonane var responen dårleg. Tilsaman kom det inn ca.500 registreringsforslag i Møre og Romsdal.

I arbeidet med utveljinga av område som skulle undersøkast vidare, stod referansegruppa for kulturlandskap sentralt. Alle dei foreslåtte områda vart innteikna på kart saman med NIJOS sine foreløpige inndelingar av landskapsregionar i Møre og Romsdal. For å få eit repre-sentativt utval i fylket vart områda i kvar landskapsregion valt ut til vidare undersøkingar. Områda innafor landskapsregionane vart plukka ut på bakgrunn av dei opplysingane som låg føre og i samråd med John Bjarne Jordal og Geir Gaarder som har undersøkt sopp- og plantefloraen i ein del naturbeitemarker og naturenger i Møre og Romsdal (Jordal og Gaarder 1993, 1994 og u. forb.). Med naturenger og naturbeitemarker

meiner dei gamle beite- og slåttemarkar med låg jordarbeidingsgrad (udyrka eller rydda for stein for lenge siden), langvarig hevd og låg gjødslingsintensitet, og som framleis blir hevda med slått eller beiting. Desse stadane er viktige levestader for ei rad artar av mellom anna plantar og sopp. Desse var opphaveleg tilpassa eit landskap med store grassletter og open skog beita av ville grasetarar (Jordal og Gaarder 1994).

Det har vore heilt urealistisk å få ei oversikt over alle område med verdfulle kulturlandskap i Møre og Romsdal gjennom dette prosjektet, men områda som er valt ut skal i hovudsak vere representative for fylke. Vi har for det meste valt ut større samanhengande område også i tilleggsregistreringa.

Bruk av registreringskjema

Innafor dei utvalte områda er ein eller fleire lokalitetar registrert på skjema på 2-4 sider (vedlegg 1). Dei utvalte områda i Møre og Romsdal varierer mykje i storleik. Skjemaene har lagt opp til utveljing av relativt små hovudområde med delområde. Etter vår erfaring er skjemaene alt for detaljert i forhold til det nivået ein må arbeide på for å finne fram til interessante område på dette stadiet. Vi har difor funne det hensiktsmessig å variere bruken av skjemaene noko etter behov. D.v.s. at vi i visse høve til dømes har vurdert eit heilt dalføre som eit hovudområde og ei setergrend innafor dette igjen som delområde, mens det i andre høve har vore meir hensiktsmessig å vurdere eit gardsbruk som hovudområde med dei ulike kulturmarkstypene som delområde.

Dei registrerte områda er pr. 31.des. 1995 ikkje lagt inn på data.

2. Kulturlandskapet i Møre og Romsdal

NATUR- OG KULTURTIHØVE I MØRE OG ROMSDAL

Naturtilhøve

Det som særpregar Møre og Romsdal er først og fremst det store mangfaldet i natur, kultur, landskapstypar, terreng og klima. Dei naturlege forutsetningane for jordbruk og busetting har gjeve eit variert kulturlandskap med mange utformingar. Det er stor skilnad mellom ytre kyst- og indre fjellbygder, og mellom den sørlege og nordlege delen av fylket. Her finn ein alt frå små fiskever ytst mot havet til store jordbruksbygder og fjellgardar i innlandet.

Den dominerande bergarten i fylket er gneis, men med innslag av kalkrike og/eller sedimentære bergartar i einskilde område. Strandflata, som er ein relativt flat brem i berggrunnen nær havets nivå, er klårt og tydeleg utvikla i ytre kyststrøk i heile fylket. Særleg karakteristisk er den flate Smøla, og "lærebokdømet" ved Hustad i ytre Fræna.

Samanlikna med Hordaland og Sogn og Fjordane er Møre og Romsdal eit noko meir lausmasserikt fylke. Nokså store delar er dekkja av eit samanhengande morenedekke, særleg i den nordlege halvdelen. I tillegg til fleire lausmassefylte dalbotnar og store

myrareal, har ein derfor fleire område med gode naturgitte tilhøve for oppdyrking av store jordbruksareal.

Klimaet varierer svært, yst mot havet er det oseanisk med milde vintrar og kjølege somrar og inst i fjordane kontinentalt med kalde vintrar og varme somrar.

Arealbruk

Dominerande driftsformer i fylket er i dag husdyrbruk og mjølkeproduksjon. Bruka er overveiande små og mellomstore med unntak i dei største landbrukskommunane i Romsdal og på Nordmøre.

Omlag 4,5 % av landarealet i Møre og Romsdal er jordbruksareal (Landbruk 2000. 1990.). Av dette er det meste engareal. Dei siste åra har areal til korndyrking auka. Ei av årsakane til dette er at kvotane for husdyrproduksjon er oppfylt. Økonomisk er det mjølkeproduksjonen som i dag betyr mest.

Fruktdyrking har størst omfang i midtre og indre delar av fylket, særleg Norddal kommune. Omfanget av fruktdyrkinga har gått sterkt tilbake dei siste åra. Bær-produksjon finn ein over det meste av fylket, og dei største areala ligg i Norddal, Frei og Rauma. Jordbærproduksjonen utgjør størstedelen av dette arealet. Grønsakproduksjonen i fylket er i tilbakegang, medan grønsakarealet for landet sett under eitt viser jamn auke. Gulrot utgjør omlag halve arealet og det er særleg på Smøla at denne produksjonen har noko omfang.

Særleg små bruk som har vore drevne av eldre brukarar er dei siste åra gått ut av drift. Likevel har ikkje nedleggjinga av bruka ført til at så mykje areal har gått ut av produksjon. Over 80 % av desse areala er forstatts dreve gjennom bortleige eller overteke av andre som tilleggsjord.

Det er regionale skilnader i nedleggingsmønsteret innan fylket. På Sunnmøre er ei overvekt av eldre brukarar som legg ned produksjonen på relativt små bruk, medan det på Nordmøre og i Romsdal også er eit betydeleg antal yngre brukarar som vel å legge ned drifta (Landbruk 2000). I kommunar med høg arbeidsløyse er nedleggingstakta størst. Det ser difor ut til at arbeidsmarknaden mellom anna spelar ei viktig rolle for å oppretthalde bruka som sjølvstendige einingar.

Kysten

Den yste kyststripa er eit samansett landskap med talrike øyer, holmer og skjer. I dei yste kyststroka er jordbruksområda i hovudsak konsentrert til strandflata, men karakteristisk og viktig for Møre og Romsdal er dei store lyng- og grasheiene som er nytta til utmarksbeite i ytre kyststrok, særskilt i sørlege delar av fylket. I mange av desse områda har det vore dreve kontinuerleg beiting langt tilbake i tida. I nord er landskapet meir nakent og er ikkje lengre så intensivt utnytta til beite som tidlegare.

Frå gammalt av har næringsvegen på kysten vore kombinasjonen fiske og jordbruk. Bruka har jamnt over vore små med unntak på dei mest produktive strandflatene. Ved sida av

mjølkeproduksjon er sauehald viktig. Busetnaden er for kystområdet tettast rundt byane Ålesund og Kristiansund.

Heile kyststripa er rik på fornminne. Særskild i den samanheng er Averøy med spor etter Fosnakulturen. Karakteristisk er og dei mange gravrøysane langs med kysten. Elles finn ein tradisjonelle vestlandshus i sør og i nordlege delar hus av trønderlån-typen. I dag ligg det fleire nedlagte fiskever langs kysten, Bjørnsund og Grip er døme på dette.

Viktige kulturmarkstypar på kysten;

- * Kalkrike lyng- og grasheiar.
- * Myrer nytta til torvtaking.
- * Fiskeberg- og rullesteinsstrender nytta til tørking av fisk.
- * Slåtte-enger (slåttemark eller store strandenger).

Midtre fjordstrøk

Landskapet er variert med sterke kontrastar og vekslar mellom breie og smale fjordar med høge fjell. Fjordområde som manglar strandflate stuper rett ned i sjøen og i sørvendte lier finn ein mange stadar raslier med varmekjær edellauskog. Jordbruket er konsentrert til banda langs med fjordane og i dalbotnene.

Karakteristisk for midtre fjordstrøk er varme somrar og kjølege vintrar og mykje nedbør. Det er vanleg med mellomstore bruk og mange ligg i bratte lier. Dei siste 40 åra har det vore dreve skogreisning med planting av mykje gran. Jordbrukslandskapet er vidare prega av store kulturenger og beitehagar og varmekjære lier med hasselskog og andre varmekjære artar. Det er få tradisjonelle slåtteengar igjen i dag.

I Romsdal var det meir hagedyrking enn elles i landet tidleg på 1800-talet. Molde er den einaste byen i midtre fjordstrøk, men busettingsmønsteret er prega av å ha mange bygdesentra og mindre tettstadar og elles spreidd busetting.

Jordbruksbusettinga går langt tilbake til jernalderen og også enno lengre tilbake i tid. Ei mengd spor etter eldre driftsformar finst som steingardar, åkerterrassar, rydningsrøyser. Særleg i dei nordlege delane av fylket har husmannsvesenet spela ei viktig rolle. Den eldre bustadutforminga er i sør prega av dei vestlandske tradisjonane, d.v.s. hus med liggande panel og rekketun, medan det i midtre og dei nordlege delane av fylke er prega av trøndersk byggestil med ståande panel og, frå gammalt av, firkanttun.

Indre fjordstrøk

Områda som tilhøyrrer indre fjordstrøk består av dei indre fjordarmene og dalane. Dei indre fjordstrøka er ofte dramatisk i si utforming med stupbratte fjell, trange fjordar med fossar og kulturlandskap med busetnad. Men også desse områda varierar mykje i utforming.

Klimaet har mindre nedbør enn i midtre fjordstrøk og kan vere relativt tørt. Karakteristisk i kulturlandskapet er opne åkrar, kulturrenger, frukt- og beitehagar, og tørketolande furu og lauvskog.

I Norddal vart det drive fruktdyrking allereie i 1760-åra (Fylkeshist 2).

Det produktive skogarealet i fylket er etter landbrukstellinga i 1989, 2,77 mill dekar på eigedomar med meir enn 25 dekar produktivt skogareal. Fordelinga av arealet er : barskog med omlag 1.4 mill dekar og lauvskog med omlag 1.3 mill dekar.

Dei største skogeigedomane er lokalisert til indre delar av fylket med eit tyngdepunkt på Nordmøre.

Fjellområda

Fjellområda omfattar ulike landskapstypar og består av den øvste skogsona til dei opne viddene. Møre og Romsdal har lite areal med flate fjellvidder samanlikna med dei tre andre vestlandsfylka.

Klimaet er svakt kontinentalt og kjøleg. I vest er det mykje nedbør, dette avtar mot aust. Fjellgardar og setergreider med setervollar, engar og beitemarker er karakteristiske kulturlandskapselement. Ein del seterområde i fjellet utgjer og store areal og er og har vore viktige område for ivaretaking av eit biologisk mangfald samtidig som ressursane i utmarka har vore nytta.

Markaslåtten og seterbruket var to av grunnpilarane for det gamle jordbruket. Den ekstensive forsankinga i fjell og fjøre hadde sitt høgdepunkt i midten av 1800-talet og vart gradvis avslutta utover på 1900-talet.

Det meste av krøtterforet vart henta i utmarka frå fjell og fjøre. Dette arbeidet vart drive heile sommaren til langt utpå hausten. Todalen, Surnadal og Rindal er dei bygdene på Nordmøre som har dei rikaste tradisjonane når det gjeld markaslått.

Fjellområda var på midten av 1800-talet utnytta til beite, forsanking og vedhogging og skoggrensa vart i mange område senka 500 m p.g.a. hogst. I dag er det få setrar igjen i drift. Dei fleste som nyttast er tilpassa moderne driftsformar og ein del nydyrking har skjedd i desse områda. Fortsatt nyttast fjellbeite til sau.

I fjellområda er det fleire stadar spor etter gamle ferdselsårar, restar etter fangstanlegg og dyregravar.

I dag nyttast fjellområda i stor grad til friluftsliv og turisme. I fleire fjellområde er det gjort store inngrep knytta til vassdragsregulering og kraftutbygging.

TRUGSMÅL

Det er store endringar i landbruket i dag. Jordbruket sitt kulturlandskap har dei siste åra vore utsett for nedlegging med gjengroing, tilplanting av skog eller intensivering av drifta med fulldyrking og stor bruk av kunstgjødsel og samanslåing av mindre åkerlappar til større areal med monokulturdyrking. Landskapet har såleis endra karakter og mange av dei gamle kulturmarkstypene er i ferd med å forsvinne heilt frå landskapet.

I det gamle kulturlandskapet hadde ein del dyre- og planteartar tilhaldstad i spesielle biotopar som slåttemarker, naturbeitemarker med grøftkantane og steingjerde m.m.. Brakklegging av av desse gamle kulturmarkene og modernisering av bruken har ført til at mange plante- og dyreartar er blitt borte eller står i fare for å bli det.

Dei store utmarksbeita som dei siste 20 åra ikkje har vore i bruk har gjort at grensa mellom innmark og utmark er i stor grad flytta. Før, mens utmarka vart nytta til beite, var det ein mellomsone mellom innmark og utmark.

HISTORIKK

Jordbruket i Romsdals amt i 1830-40-åra var inne i ein langsam endringsprosess. Fram til midten av 1800-talet var teigblanding utbreidd spesielt på Vestlandet. Jordfelleskap var eit innvikla eigartilhøve til jorda. Teigblandinga innebar at gardbrukaren ikkje hadde sin eigen jordeigedom i eitt stykke, men at han eigde mange mindre teigar inne i mellom teigane til andre brukarar. Teigblandinga var mest utbreidd på Sunnmøre. Denne oppdelinga hindra bruk av nyare driftsformar som bruk av hest som trekk-kraft.

Teigblandinga var svært uheldig for omstillinga i jordbruket. Ei lov om utskifting vart utforma. På Landbruksmøtet i Molde i 1853 fekk ein i gang arbeidet med utskiftingslova som kom i 1857. Denne lova innførte statsstønad til utflytting av hus som måtte rivast p.g.a. uskifting. Fagkunnige folk skulle tilsettast som utskiftingsmenn.

Utskiftinga av dei teigdelte gardane frå 1860 åra var ei svært viktig reform som skapte føresetnad for driftsendringar. Potetproduksjonen og nye reiskapar vart tatt i bruk. Jorda vart betre drenert og gjødsla, hjulreiskapar avløyste etter kvart sledene. Meierivesenet ekspanderte i 1880-åra med smøreksept til England og med dette starta salsjordbruket.

Setrane låg stort sett i fjellet frå omlag 170 til nærare 1000 m o.h.. Sist på 1800-talet vart omlag ein femtedel av all mjølka i Romsdals amt produsert på setrane. Samanlikna med dei andre amta på Vestlandet var dette mykje, berre i Hardanger og i Sogn og Fjordane låg dei høgare.

Setring var vanleg i Romsdals amt, men mindre enn halvparten av alle gardane hadde seter. Det var fleire kommunar som ikkje hadde setring i det heile. Dette var kystkommunane Sande, Aukra, Sandøy, Bud, Kvernes, Frei og Smøla på Nordmøre.

Setrane varierte mykje i storleik og utsjånad. I dei nordlegaste fogderia var det helst lafta seterhus og på Sunnmøre meir blanding av reisverk og bordkledning. På Nordmøre og i Romsdal var seterhusa gjennomgåande større enn på Sunnmøre. Dette fordi det var lettare tilgang på bygningsmateriale i den nordlege delen av amtet enn i sør. På Sunnmøre var det vanlegare å leige jord enn i Romsdal og på Nordmøre.

Å drive fiske ga mykje meir heider og prestisje i kystbygdene enn anna arbeid. Jordbruket har likevel vore hovudnæringa i lange tider. Når fiske ikkje slo til var det jorda som berga folk.

På Nordmøre og dels i Romsdal måtte fiskerane inngå avtalar som innebar plikt til å selgje til væreigar. Sunnmørsfiskarane tilverka fisken dei fanga og selde den sjølv. Nordmørsfiskaren måtte levere fisken i rå tilstand til væreigaren slik at han fikk inntekta av tilverkinga. Sunnmøringane hadde mange stadar dei drog ut på fiske i frå, såkalla utror. Det var vanskeleg å kontrollere fiskeomsettinga der. På Nordmøre var det ikkje mange frie vær og omlag 86 % av alle fiskarane var under værtvang i 1870-åra.

KJELDER

- Døssland, A. 1990.** Med lengt mot havet. Fylkeshistorie for Møre og Romsdal I 1671-1835.
- Tvinnereim, J. 1992.** Grotid i grenseland. Fylkeshistorie for Møre og Romsdal II 1835-1920.
- Rabben, B. 1992.** Folk ved havet. Fiskarsoge for Sunnmøre og Romsdal I og II. Utgjevar: Sunnmøre Fiskarlag og Romsdal fiskarlag.
- Stokke, M. 1994.** Kulturlandskapet i Møre og Romsdal. Litterarturoppg. NLH.
- Landbruk 2000.** Landbruket i Møre og Romsdal mot år 2000. Hovudrapport frå ei utgreiing i regi av Fylkeslandbrukskontoret i Møre og Romsdal. 1990. ISBN 82-90393-34-2

3. Landskapsregionar i Møre og Romsdal.

(Etter NIJOS upubl. 1993)

Natur- og kulturlandskapet i Møre og Romsdal er svært variert. Fleire inndelingar av landskapet i Norden og Noreg er laga. I dette prosjektet har det vore føremålstenleg å bruke inndelingar av landskapsregionar (foreløpig inndeling NIJOS 1993) ved utveljing av område. Nedanfor følgjer ei omtale av kvar hovudlandskapsregion som er representert i Møre og Romsdal

Det er i alt 9 landskapsregionar i Møre og Romsdal (Fig.1).

Landskapsregion 14: Sør-Noregs fjellskog

Landskapkarakteren er prega av rolege terrengformer, lysopne skogar og vide utsyn. Vegetasjonen er dominert av bjørkeskog, og dels glissen barskog. Regionen ligg stort sett utanfor sona for fast busetting og har frå gammalt av vore hovudområdet for seterbruk. Beitepress og vedhogst har senka skoggrensa i seterregionene ned til 500 m. I dag er skogen på veg opp att etter at det meste av seterbruket er lagt ned og går no opp til 1200 meters høgde.

Landskapsregion 15: Sør- Norges lågfjellsregion

Hit reknast fjelltraktene frå skoggrensa og opp til 1500 m o.h.. Dette er ei samlegruppe som omfattar mange ulike landskapstypar. Tre hovudtypar kan skiljast ut: Overgangen til høg fjellsregionen, dei store opne viddane og forfjellsna mot lavareliggande fjord- og dalstrokk.

Vegetasjonen er prega av blåbærhei og vierkratt. Bakkemyrar er vanlege på Vestlandet. Spor etter jakt, fangst og anna utmarksbruk frå eldre tider er vanlege. Beiting og vedhogst har pressa skoggrensa nedover. Turisttrafikken og friluftslivet er sterkt utvikla i moderne tid. Av inngrep så har vasskraftutbygging vore omfattande i denne landskapsregionen.

Landskapsregion 16: Sør-Noregs høg fjellsregion

Fjelltrakter med høgde over ca. 1500 m o.h. tilhøyrrer denne regionen. Landforma vekslar mellom høge tinder, skarpe kammar og breie platå med bratte fjellsider til område med rolege, avrunda former. Botnbreiar, urer og blokkmark er karakteristiske trekk. I lavare strøk dominerar grashei- og snøleiesamfunn. Høgere opp manglar karplantene samanhengande dekke. Mosematter og lav dominerar her. Regionen er utan busetnad med unntak av nokre turisthytter. Trollstigvegen ligg i denne sona.

Landskapsregion 20: Vestlandets kystbygder.

Den lave strandflatetopografien med ein nestan samanhengande brem av skjergard er typisk for regionen. I nordre del vert strandflata brudd av store kystklippar. Terrenget er oppstykket. Jordekket består av marine avsetningar, morene og myr, og er for det meste grunnlendt. Klimaet er kjøleg, oseanisk med ekstrem mild vinter. Nedbøren er ikkje stor,

men den kjem jamnt. Store delar av regionen er dekkja av fattig lyngheivegetasjon med innvandring av bjørke- og furuskog.

Busettinga har lang kontinuitet bakover til jernalder, bronse- og steinalder. Bruka er for det meste små, og har frå gammalt vore basert på kombinasjon av fiske og jordbruk.

Husmannsvesenet har vore lite utbredt. I dag er yrkeskombinasjon med industri vanleg.

Tilhøva vekslar sterkt. Engbruk, mjølkeproduksjon og sauehald utgjer tyngda av jordbruket.

Torvmyrer og lynghei ligg som restar av gammal kulturmark.

Kystsona har rike fornminneområde. Innslag av av tradisjonell vestlandsbusetting med sjøhus, naust, handels- og gjestgivarstadar og restar etter klyngetun finst.

Landskapsregion 21: Vestlandets ytre fjordbygder.

Regionen følgjer kystregionen og strekk seg frå ytre Ryfylke til Sunnmøre. Ein klår regiongrense går mellom Skodje på Sunnmøre og Vestnes i Romsdal. Her sluttar Vestlandet naturgeografisk og kulturelt.

I nordre område er berggrunnen hodudsakleg gneis. Klimaet er oseanisk og det regner ofte, men ikkje så mykje og kraftig som lengre inn i fjordane. I nord er lyngdominert bjørke- og furuskog vanleg.

Jordbruksbusettinga går tilbake til bronsealder og var fullt utvikla i jernalderen.

Fjordbygdene har betre jord og rikare tilgang på skog. Bruka er for det meste små.

Landskapsregion 22: Vestlandets midtre fjordbygder.

Dette er ein stor og omvekslande region som strekk seg frå indre Ryfylke til Sunndalsøra i Romsdal. Regionen utgjer i grove trekk eit belte mellom fjordmunningane og fjellregionen. Dei midtre fjordbygdene på Sunnmøre og i Romsdal har ein sterkt oppbrutt topografi og utgjer ein alpin underregion. Klimaet er oseanisk med dei største nedbørsmengdane i landet. I sørlege strok er edellauvskogen ofte velutvikla.

Jordbruksbusettinga går tilbake til bronsealder og var fullt utvikla i jernalderen.

Husdyrproduksjonen dominerar med sauehald og melkekyr. Mange bruk er brattlendte.

Skogreising med planting av gran har hatt stort omfang. Busettinga er spredt.

Fornminneområde og spor etter drifts- og dyrkingsformar gjennom ulike epokar er typiske innslag, til dømes rydningsrøyser, åkerterrassar, steingardar. Steinhus er karakteristisk for fleire distrikt. Gardsbebyggelsen er av vestlandstype med regionale variasjonar.

Landskapsregion 23: Indre vestlandsbygder.

Hit reknast Vestlandets indre fjord- og dalbygder, med unntak av Voss. Regionen består av separate geografiske område omkransa av samanhengande fjellmassiver med ulike regionale særdrag.

Berggrunn og terrengform viser nær samanheng med region 22, men indre fjordarmar og U-dalar har ein sterkare markert topografi med større høgdeskilnadar. Alpine formar og botntopografi er vanleg frå indre Sognefjord over indre Nordfjord til Romsdal. Lausmasseavsetningar og skredjord ved foten av liene og skiferrik morenejord gjev produktivt

jordsmonn. Klimaet skil regionen sterkest frå tilgrensande område, med svakt kontinentalt klima med milde vintrar og relativt varm sommar og moderat nedbør. Vegetasjonen er dominert av furuskog, med edellauvskog i lune lier.

Busettingshistoria er som for region 22. Fruktdyrkinga er med få unntak eit særpreg for området og har tradisjonar frå middelaldaren. Stranda og Norddal på Sunnmøre er verdas nordlegaste fruktbygder. Utanom dei varmaste og mest solrike lisonene er det storfe- og sauehald som er det viktigaste i jordbruket. Dei indre dalbygdene har fjellbygdkarakter, med delvis geitehald.

Gammal kulturmark, med slåtteeenger, lauvingslier med styvingstre, einerbakkar og andre hagemarkstypar m.v. er bevart og delvis i bruk i fleire bygder, med indre Sogn som kjerneområde. Turisme og hotelldrift er viktig i heile regionen. Elles er regionen spredtbygd med einskilde tett befolka strandstadar og eit par industristadar med kraftkrevjande industri. Busetnad og andre kulturspor er i hovudtrekk av same type som region 22. Karakteristisk er fjellhyllegardar i indre fjordarmar og dalføre.

Vestlandets indre fjordstrøk er klassiske turistmål i Noreg. Samspelet mellom ruvande fjell og fjordar, fossar og brear og kulturlandskap med frukthagar og bustadar gir inntrykksrike og dramatiske kontrastar.

Landskapsregion 25: Trøndelags og Nordmøres kystbygder.

Hit reknast kyststrekninga frå Moldefjorden til Vega.

Dette er eit ope kystlandskap med tallrike øyar og vidt utsyn.

Berggunnen er overveiande gneis med kaledonsk skifer lengst nord. Ytre dalar er eit strandflatelandskap med skjærgard. Indre delar har bølga åsterreng, oppdelt av fjordar og sund. Klimaet er kjøleg oseanisk. Mykje av området er bart fjell, og vegetasjonen er prega av atlantiske myrtypar med bjørke- og furuskog på mindre vindutsatte stadar.

Jordbruksbusettinga har røter tilbake til yngre steinalder. Kombinasjonsbruk med fiske, der fiske ofte har vore hovudnæring, har vore forusetting frå gammalt av. Bruka er stort sett små med hovudvekt på engbruk og mjølkeproduksjon. Bygdene ytterst i Trondheimsfjorden dannar med unntak større åkerareal og korndyrking. Her fanst og dannelsar av gods og storgardar i eldre tid. Kristiansund er den einaste bydanninga i regionen. Gamle fiskevær ligg i den ytre øygarden. I dag er fleire lagt ned. Busettinga er elles spreidd.

Omfattande fornminnefelt og gammalt kulturlandskap finst over heile kyststrekninga.

Tettbygde fiskevær med sjøhus og naustklynger er karakteristisk for ytre strøk.

Gardsbusettinga omfattar både rekketun- og firkanttunformer. Torvmyr og lynghei viser gamalt utmarksbruk.

Landskapsregion 26: Fjordbygder i Møre og Trøndelag.

Regionen må oppfattast som ein samleregion for fleire ulike landskapstypar og strekk seg frå Romsdalsfjorden til Bindal i Nordland.

For det meste er det eit typisk fjordlandskap med markerte landskapsrom avgrensa av brattlendte, skogkledde liar og med jordbruksland som samanhengande band eller atskilte felt langs fjord og dalbotn.

Berggrunnen er hovudsakleg gneis med eit skiferbelte nord for Trondheimsfjorden og kaledonsk skifer og granitt lengst nord. Landforma er eit oppbrudt forfjellsterreng med dei dypaste fjordane i sør og nord, der regionen grensar til alpine fjell. Lausavsetningar i dalbotnene og ofte moreneterrassar i indre delar av fjordane er karakteristisk. Klimaet er kjøleg oseanisk til svakt kontinentalt. Vegetasjonen sørvest for Trondheimsfjorden er prega av furu- og bjørkeskog. Lenger nord går granskogen ut til kysten. Myrområda er utbreidd. Edellauvskog finst, med naturleg nordgrense for eik på Nordmøre.

Busettinga er for det meste konsentrert i bygder. Mange med busetting frå jernalderen og tildels noko eldre. Mellomstore bruk er vanleg. Husmannsvesenet spilte ein viktig rolle tidlegare, særleg i sørvestre delar. Einskilde bygder har korndyrking, men storfehald og mjølkeproduksjon er viktigaste driftsform. Utanom byane Molde og Namsos er det karakteristiske i regionen landsbygdar med ein-skilde mindre tettstadar i sørvestre del og elles spredt busetting.

Gravfelt og andre fornminne er markante innslag mange stadar, likeeins middelalderkirker. I sørvest viser den tradisjonelle byggeskikken overgang til vestnorske typar. I det resterande er trøndersk byggeskikk dominerande. Rekketun finst på Nordmøre og i Romsdalsbygdene, elles er det trønderske firkanttunet vanleg.

Landskapsregion 28: Dal- og fjellbygder i Sør-Trøndelag.

Regionen omfattar fjelltraktane frå skoggrensa og opp til ca. 1500 m o.h.. Det er mange ulike landskapstypar innafor regionen.

Området høyrer til den kaledonske berggrunnen, men variasjonene er store. Skifre av kambro-silurisk opphav har stor utbreiing. Terrenghypen er forfjell med markerte dalføre. Dalbotnen har ofte store lausavsetningar. Skiferhaldige morene er dominerande jordart. Klimaet er svakt kontinentalt, og granskog dekkjer store område, med bjørkebelte i overgangen mot fjellet.

Jordbruksbusettinga var i stor utstrekking etablert allereie i jernalderen. Husmannsvesenet har delvis hatt stor tyding. Mellomstore og små bruk dominerar. Mjølkeproduksjonen er den dominerande driftsformen, kombinert med korndyrking i nedre bygder.

Dei sørlege fjellbygdene har gode fjellbeiter og sauehald er viktig. I Oppdal er det stor turisttrafikk. Regionen har spreidd busetnad med ubebodde strekningar. I høgareliggande strøk er det spor etter omfattande saterdrift og myrslåttar i utmarka.

Fornminne med m.a. jarnvinnelandskap er framtrédande i regionen. Tradisjonell trøndersk trearkitektur er karakteristiske særdrag.

MØRE OG ROMSDAL FYLKE

M 1:1 000 000

SONEINDELING
LANDSKAPSREGIONAR
ETTER NIJOS 1992 (upubl.)

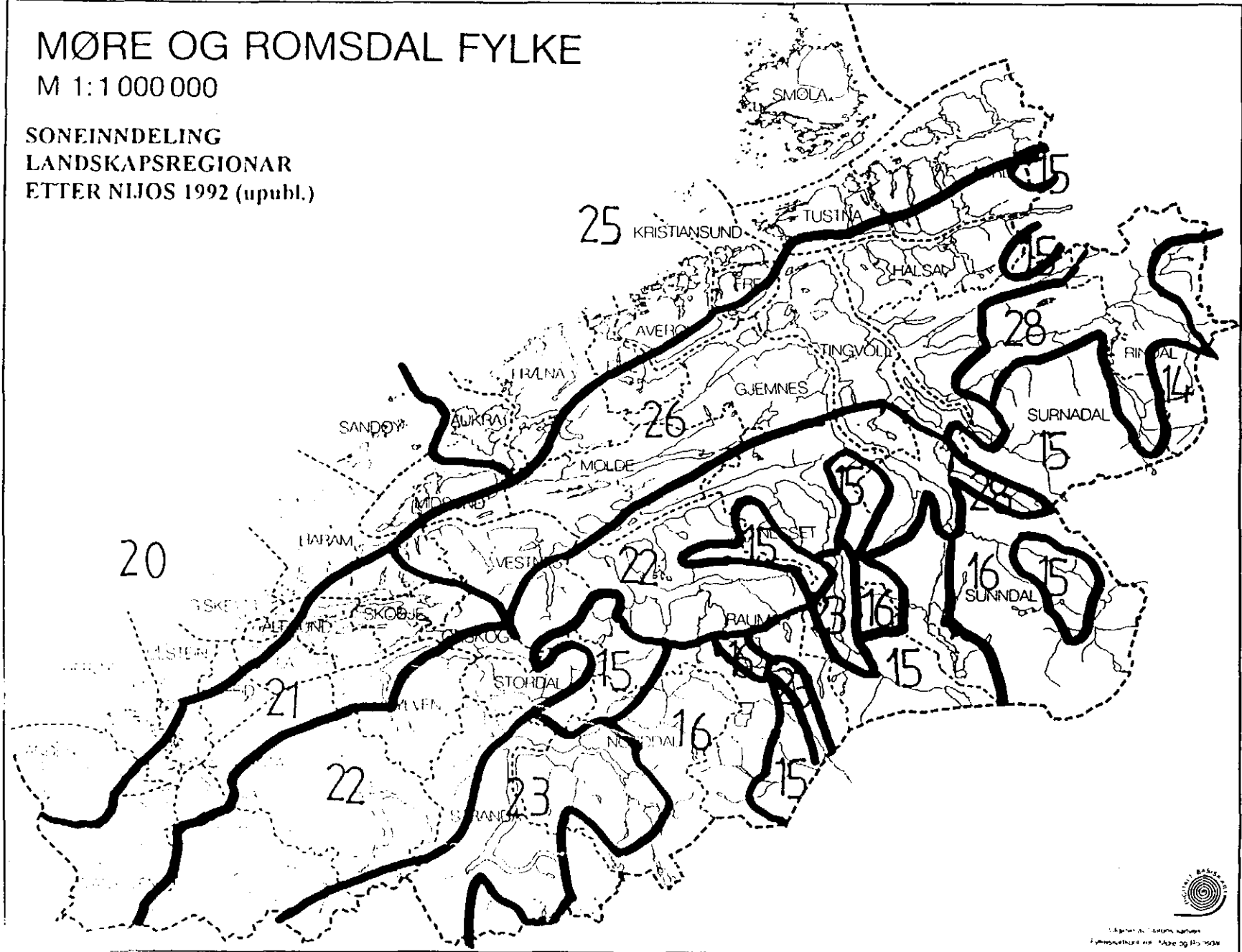

Fig. 1: Landskapsregionar i Møre og Romsdal (Etter NIOS, 1992)

Statens kulturmiljøvesen
Fylkeskartet for Møre og Romsdal

4. Oversikt over registrerte område

Det er til saman registrert omlag 94 område i Møre og Romsdal (40 i 1993 og 54 nye område i 1995). Dei fleste landskapsregionane er representert. Årsaka til at det manglar registrerte område i landskapsregion 14,15 og 16, er at sonene omfattar i hovudsak større fjellområde.

Dei fleste av kommunane i Møre og Romsdal er representert i registreringane. Registreringsarbeidet er utført av biologene John Bjarne Jordal og Geir Gaarder.

KOMMUNEOVERSIKT OVER REGISTRERTE OMRÅDE I 1995

Kommune	Område	Kartblad	UTM	Høgde (m.o.h.)	Verdi
Averøy	Vågsholmen	1321 III Bremsnes	MQ 193885	0-10	regional
	Litj-Lauvøya	1321 III Bremsnes	MQ 193880	0-10	regional
	Tøvik	1320 IV Eide	MQ 1784	40-60	lokal
	Kalvøya	1321 III Bremsnes	MQ213887	0-10	lokal
	Sør-Ramsøya	1321 III Bremsnes	MQ 245-258, 948-953	0-20	regional
Eide	Einhaugen	1320 IV Eide	MQ 285781	10	lokal
	Ugelstadsetra	1320 IV Eide	MQ 248738	340	lokal
	Hjellen	1320 IV Eide	MQ222737	60	lokal
Frei	Bolgvågen NØ-del	1321 II Kr.sund	MQ 392963	0-20	lokal
	Nerbolga	1321 II Kr.sund	MQ 374958	0-30	lokal
	Vadsteinvik	1321 II Kr.sund	MQ 3594	0-50	lokal
	Møstvågen-Møst	1321 II Kr.sund	MQ 3591-3592	0-30	lokal
	Amundøy-Brattøy-Flatøy	1321 III Bremsnes	MQ 3492-3493	0-20	lokal
	Vika ved Dragset	1321 II Kr.sund	MQ434925	0-20	lokal
	Flatsetøya	1321 II Kr.sund	MQ 3788	0-40	lokal
Kristiansund	Løkkemyra-Omsa- Ørnberget-Gløsvågen	1321 II Kr.sund	MR 4000- MQ 4298	0-40	lokal
Norrdal	Valldal: Øvstestølen	1319 IV Valldal	MQ 266180	530	lokal
	Valldal: Nedstestølen	1319 IV Valldal	MQ 256176	420	lokal
	Valldal: Myklebostsetra	1319 IV Valldal	MQ 148158	440	lokal
	Valldal: Valldalsetra	1319 IV Valldal	MQ 146155	400	lokal
	Herdalssetrene, ved husa	1319 III Tafjord	MP 135963	510	nasjonal
	Herdalssetrene, Ø for elva	1319 III Tafjord	MP 137962	515	nasjonal
	Herdalen: Botnen	1319 III Tafjord	MQ 111004	310	nasjonal
	Indreidsdalen	1419 II Geiranger	MP 0494-0495	ca.480	regional
Skodje	Fylling: Nedreli	1220 II Vestnes	LQ 841349	100	nasjonal
	Fylling: Solli	1220 II Vestnes	LQ 843347	80	lokal
	Steinsetsetra	1220 II Vestnes	LQ 865347	200	lokal
Sula	Nøringset: Nymark	1119 I Ålesund	LQ505235	150	lokal
	Sulabakken	1119 I Ålesund	LQ 521221	120-200	regional

Sykkylven	Dravlausstølen	1219 I	Stranda	LQ 845132	370	lokal
	Nysetra	1219 I	Stranda	LQ 867157	350	lokal
	Furusetra	1219 I	Stranda	LQ 884203	310	lokal
	S for Årsetsetra	1219 I	Stranda	LQ 883205	200	lokal
	Årsetsetra	1219 I	Stranda	LQ 792191	200	lokal
	Grepstadstølen	1219 IV	Sykkylven	LQ 804178	280	lokal
	Eidemstølen	1219 IV	Sykkylven	LQ 828114	320	lokal
	Drotninghaug	1219 IV	Sykkylven	LQ 834107	230	nasjonal
	Myrdalsetra	1219 IV	Sykkylven	LQ 841349	350	lokal
Tustna	Såla-sundet	1321 II	Kr.sund	MR 581091	10	lokal
	Hytteneset	1321 II	Kr.sund	MR 5411	10	lokal
	Sandvika	1321 II	Kr.sund	MR 5511	0-20	lokal
	Gautøya	1321 II	Kr.sund	MR 4708-5008	0-20	lokal
	Leirvåg	1321 II	Kr.sund	MR 4702	0-10	lokal
	Golma	1321 II	Kr.sund	MR 4404-4603	0-40	lokal
Vanylven	Åheim: Holmen	1119 III	Vanylven	LP 190812	40	lokal
	Bøstranda i Syltefjorden	1119 III	Vanylven	LP 235873	40-100	regional
	Eidså	1119 III	Vanylven	LP	20-100	lokal
	Syvde :Landsverk i Sør-dalen	1119 III	Vanylven	262917 LP 331878	90-200	lokal
Ørskog	Sjøholtsetrene	1220 II	Vestnes	LQ 8832	270	lokal
	Grytalisetra	1219 I	Stranda	LQ 9725	390	lokal
	Sollisetra	1219 I	Stranda	LQ 9527	360	lokal
	Vaksvika, elveutløpet	1219 I	Stranda	LQ 912261	2	lokal
	Kvanndalssetra	1220 II	Vestnes	LQ 940322	390	lokal
	Svartløken	1220 II	Vstnes	LQ 9035	200	lokal

Desse registreringane vil bli nærare omtala av Jordal og Gaarder (under arbeid).

5. Utvalde og særleg verdfulle kulturlandskapsområde i Møre og Romsdal.

NB! Dei fyrste 19 lokalitetane er frå registreringa i feltsesongen 1993 og er presenterte i den fyrste rapporten (Aksdal 1994).

Område	Kommune	Stikkord
Landskapsregion 20: Vestlandets kystbygder.		
1. Sandsøy, Riste	Sande	Kyst- og beitelandskap
2. Runde, Nerlandsøy	Herøy	Kyst- og beitelandskap
3. Fjordlandskapet i Herøy, Ulstein og Hareid	Herøy, Ulstein, Hareid	Kystlandskap
4. Alnes	Giske	Kyst- og beitelandskap m.m.
5. Skuløy, Haramsøy, ytre	Haram	Kyst- og beitelandskap m.m.
Landskapsregion 21: Vestlandets ytre fjordbygder.		
6. Raudøya, Eiksund m.m.	Ørsta, Herøy, Ulstein.	Samansett småskala landskap.
Landskapsregion 22: Vestlandets midtre fjordbygder.		
7. Norangsfjorden-Norangsdalen	Stranda	Fjordgardar og seterdrift
8. Dyrkorn	Stordal	Heilskapeleg industri-samfunn.
9. Jordalsgrend	Sunndal	Beitebakkar, slátte-eng.
10. Øksendal	Sunndal	Heilskapeleg bygde-landskap.
Landskapsregion 23: Indre vestlandsbygder.		
11. Geirangerfjorden.	Stranda	Fjord- og fjellgardsmiljø.
12. Romsdalen.	Rauma	Dalføre med storslagen natur og harmonisk kulturlandskap med lang historie.

13. Eikesdal-Øverås	Nesset	Særprega jordbruks- landskap. Rike tradisjoner med hausting av hasselnetter og piling av alm. Frodig og rik vegetasjon.
---------------------	--------	--

Landskapsregion 25: Trøndelags og Nordmøres kystbygder.

14. Hustadvika-Atlanterhavsvegen.	Fræna, Eide, Averøy.	Kystlandskap
15. Øyer på Sør-Smøla.	Smøla	Øybruk

Landskapsregion 26: Fjordbygder i Møre og Trøndelag.

16. Tautra	Midsund	Øy med heilskapeleg kulturlandskap.
17. Gagnat	Gjemnes	Einerbakke.

Landskapsregion 28: Dal- og fjellbygder i Sør-Trøndelag.

18. Grøvuassdraget. (Svisdal, Jenstad, Hafsås og Røymo)	Sunndal	Fjellgardar, seter- grender.
19. Nordmarka	Surnadal	Fjellgardar.

NYE UTVALDE KULTURLANDSKAPSOMRÅDE FRÅ REGISTRERINGA I 1995 ;

Landskapsregion 21: Vestlandets ytre fjordbygder.

20. Fylling-Nedreli	Skødje	Småbruk der beita kulturmark har særleg interessant botanikk
---------------------	--------	--

Landskapsregion 22: Vestlandets midtre fjordbygder.

21. Drotninghaug-Reiten	Sykkylven	Slåttemark som ikkje er beita, interessant botanikk.
-------------------------	-----------	--

Landskapsregion 23: Indre vestlandsbygder.

22. Herdalen	Norddal	Særprega natur og setermiljø, heilskapeleg jordbruksbygd og verneverdige kulturminne.
--------------	---------	--

6. OMTALE AV DEI UTVALDE OMRÅDA.

Rekkjefølgja av områda er ikkje rangert innbyrdes og nummereringa av områda held fram etter dei tidlegare utvalde områda presentert i Aksdal (1994.)

6.20 FYLLING

Kommune:	Skodje
Kommunenr.:	1529
Kartblad M711/N50:	1220 II -Vestnes
Landskapsregion :	21. Vestlandets ytre fjordbygder

OMRÅDESKILDRING

Fyllingsbygda ligg ved den søraustre del av Engsetdalsvatnet (46-48 m.o.h.) eller Fyllingsvatnet/ Fyllingsbotn som denne delen blir kalla. Innmarka breier seg oppetter bakkehellet under Brunenakken (198 m.o.h.) frå vatnet og austetter frå vika langs Fyllingdalselva.

Landskapet er generelt ope med eit mindre markert relieff enn kva som er vanleg i regionen. Høgste fjellet i nærleiken er Engsetfjellet med sine 535 m.o.h. Fyllingdalselva har sitt opphav i eit myrlende vestafor Svartløkvatnet, medan Svarløkvatnet sjølv høyrer til Solnørvassdraget. Desse vassdraga ligg i eit stort skålforma, noko ovalt basseng som mest sannsynleg er ein paleiske landform. Det nokså tronge utløpet i sørenden av Akslevollvatnet er truleg påført seinare sidan geologiske funn kan tyde på at dei tre vatna i det paleiske bassenget hadde andre pass tidlegare og drenerte vestover ned Fyllingdalselva (NOU 1991: 12B).

Bergrunnen er ein amfibolittisk/feltsittisk bandgneis og hornblenderik magmatittgneis. Strøkretninga er i hovudsak aust-vest, og denne strukturetninga set preg på landformene. Det meste av området er dekkja av ei nokså formlaus botnmorene med varierende tjukkeleik (NOU 1991: 12B).

Mykje skogsmark høyrer til Fyllinggardane, som det gjorde i gammal tid, men det har ikkje alltid vore såleis. Folk som levde før siste hundreårskiftet har fortalt at skogen var så glisen at ein berre kunne sjå marka langt frametter lia. Alt i 1610 stod eit sagbruk på garden, seinare kom det fleire sager til. Skogen og sagbruka har gitt eit godt tilskot til gardsdrifta (Giske 1986).

KULTURHISTORIE

Det er dei som trur navnet Fylling må kome av Gjylling og knyt namnet saman med gjyl eller gjøl. Ikke så langt frå den opphavelige garden Store Fylling fins eit elvegjøl i fjellet (Giske 1986).

Ei segn fortel om at fyrste rydningsmann i bygda kom til garden Brune i 1349-50, og at han var på flukt frå Svartedauden. Ei anna segn fortel om ein enkjemann som fekk løyve av kongen til å byggje seg gard på Fylling. Enkjemannen henta seg ny kone frå Braute i Ørskog, og på vei

heim stogga dei på Albuskar (nedlagt gard) innafør Skodjesetra. Ifrå Albuskar skimta dei gjennom den tjukke furuskogen ei grøn lita flate i bakkane på Fylling og avgjorde straks at der skulle stova deira stå. Staden var Slettebøen og er i dag ein del av Larsgarden (br.nr. 1). Kongen eide Store Fylling fra 1600-talet og frametter. At mannen segnet fortel om fekk lov av kongen å bygge gard, kan tyde på at heile bygda framleis lå utan folkesetnad etter Svartedauden. Såleis vart ikkje bygda busett før først på 15-1600-talet. Funn av ein handkvernstein ved Slettebøen i 1815 kan fortelje at garden likevel var rydda før desse segna tilseier (Giske 1986).

Eit særmerke for denne bygda var dei mange husmennene som fekk seg plassar her, tilsaman 17 husmannsplassar vart rydda frametter 1800 talet. Årsaka til at så mange kunne slå seg til på staden var nok at bygda hadde få brukarar, slik at kvar rådde for høvesvis stor vidde. Det måtte og vere ein føremun at meir av gardane vart dyrka, dertil fekk dei hjelp av husmennene på eigne bruk (Giske 1986).

Både på Steinsettsetra og Skodjestølen er setermiljøet og seterhusa opprinneleg og godt bevart. Dei er lite forstyrta av ny hyttebygging og er såleis interessante kulturobjekter (Fylkeskonservator Ringstad pers komm.)

FUNN OG KOMMENTARAR

Fylling-Nedreli (Ner`lia) Kart:1220 II Vestnes UTM: LQ 841349, 100 moh.

Undersøkt: 07.09 og 27.09.95 (Jordal og Gaarder).

Dette er eit lite småbruk med eit titals dekar open innmark omkransa av skog og myr. Det ligg noko ovafor busettinga på Fylling. Husa er gamle, men stova blir no pussa opp. Fjøsen er til nedfalls. Av andre kulturlandskapselement finst m.a. steingjerde og rydningsrøyser. Skogen inneheld ein del hassel og er elles rik på artar når det gjeld sopp og planter.

Bruket vart dreve med sau og storfe til rundt 1960, men har sidan vore fråflytta. Innmarka har seinare i ein periode vore nytta til hestebeite. I denne perioden vart det brukt noko kunstgjødsel og beitetrykket var heller hardt. No er det sau og av og til storfe fra naboar i bygda som er på beite her. Beitetrykket er godt, men det hindrar ikkje ein viss innvandring av skog på innmarka.

Vegetasjonen er kalkfattig, beitepåverka grasmark typisk for regionen, med både tørre og fuktige parti. I fuktengpartia finst ein god del trådsiv og stjernestorr. Dei tørrare partia er gras- og urterike med m.a. aurikkelsveve og hårsveve. Kystpreget vert understreka med artar som heiblåfjør, heisiv og kystmaure. Soppfloraen er kartlagd fleire gonger tidlegare, bl.a. i samband med kurs arrangert av Nyttevekstforeninga i Ålesund. Det er funne 29 artar av beitemarksopp, og av dei er 10 nemnt i den reviderte norske raudlista. Av desse vert fylgjande rekna som direkte truga artar: sumpjordtunge (*Geoglossum uliginosum*, 1-2 gjenverande intakte lokalitetar i Sverige av totalt 9 kjende, 4 i Noreg, elles berre kjend frå Storbritannia) og vranglodnetunge (*Trichoglossum walteri*, 4 lokalitetar i Noreg etter 1980; Noreg og Sverige synest å ha eit europeisk forvaltaransvar også for denne arten). Artar funne på lokaliteten og omtala som sårbare på raudlista er som følgjer: fiolett greinkøllesopp (*Clavaria zollingeri*, 10 norske funn etter 1980, meget sjeldan utanfor Noreg og Sverige), raudnende lutvokssopp (*Hydrocybe ingrata*, 14 norske funn etter 1980 - sjeldan i hele Europa), flammevokssopp (*Hydrocybe intermedia*, 4 norske funn etter 1980 og alle i Møre og

Romsdal, sjeldan til ikkje uvanleg i resten av Europa - truleg ein sørleg art), grå narremusserong (*Porpoloma metapodium*, 7 norske lokalitetar etter 1980, 6 av desse i Møre og Romsdal, Noreg har truleg dei viktigaste leveområda for arten i Europa). Vidare er det funne 4 omsynskrevjande artar på lokaliteten.

Det er totalt funne 29 artar av beitemarksopp på lokaliteten (av desse er 19 artar vokssopp) noko som gir nasjonal verdi etter tre ulike verdsettingssystem; Rald (1985) - mengd vokssoppartar på danske lokalitetar, Nitare (1988) - talet på artar av beitemarksopp på svenske lokalitetar samt Jordal & Gaarder (1993) - 73 poeng etter eige poengsystem, der 60 poeng er sett som grense for nasjonal verdi etter mange besøk.

VIDARE ARBEID OG KONKLUSJON

Beitet på Nedreli bør halde fram som før og ein må vurdere om skog i kantane bør ryddast. Ein bør unngå terrenginngrep bør unngås og innmarka bør ikkje bli gjødsla. Ved ei eventuell eigedomsvertaking bør dette takast omsyn til ved vurderinga av bo- og driveplikt.

KJELDER

- Giske, L.** 1986 : Bygdebok for Skodje; Gard og slekt. Band II
- Jordal, J.B. og Sivertsen, S.** 1992 : Soppfloraen i noen ugjødsla beitemarker i Møre og Romsdal.
- Jordal & Gaarder** 1993 : Soppfloraen i en del naturbeitemarker og naturenger i Møre og Romsdal og Trøndelag. Fylkesmannen i Møre og Romsdal og Norsk senter for økologisk landbruk.56
- Larsen ,P.** (red) 1977 : Møre og Romsdal, Bygd og by i Norge.
NOU 1991: 12B : Verneplan for vassdrag IV.
- Nitare, J.** 1988 : Jordtungor, en svampgrupp på tilbakagång i naturliga fodemarker. Svensk Bot. Tidskr. 82: 341-368.
- Rald, E.** 1985 : Vokshatte som indikatorarter for mykologiske værdifulde overdrevslokaliteter. Svampe 11:1-9.

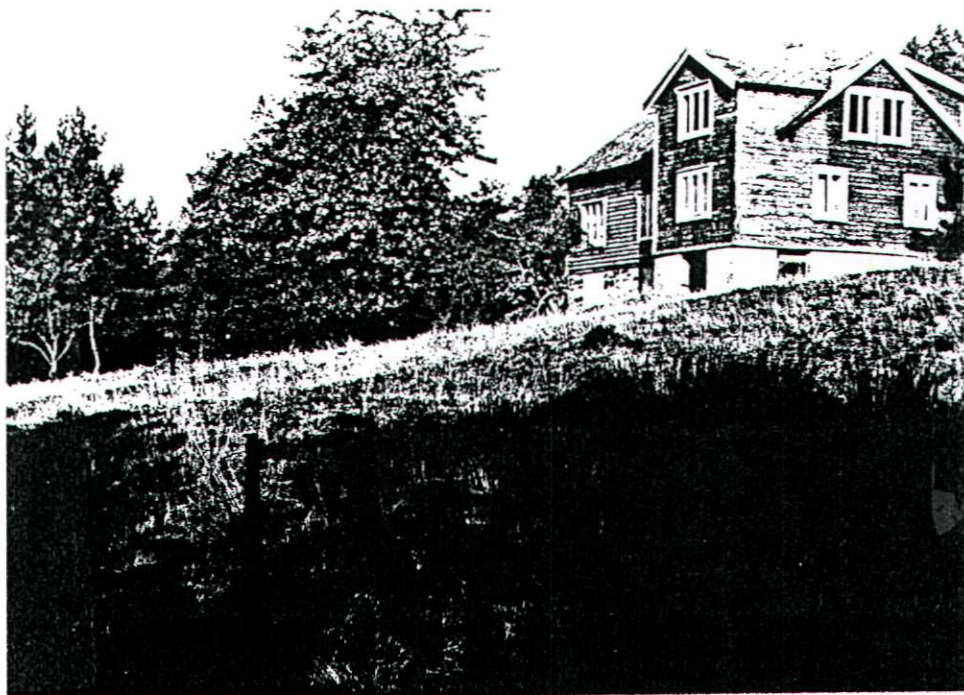
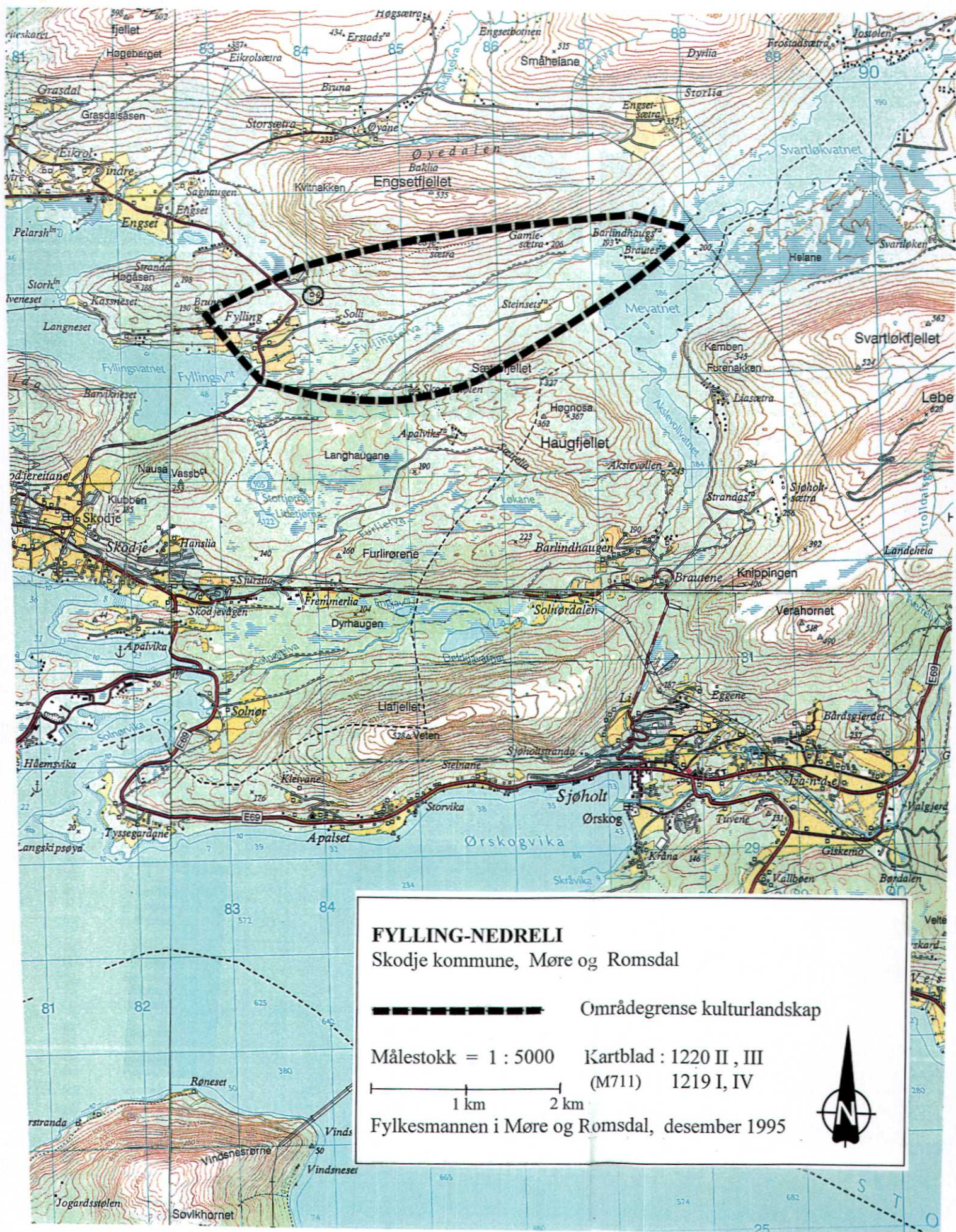

Fig. 3 : Nedreli på Fylling er eit nedlagt småbruk der innmarka idag vert beita av sau.
Foto: John Bjarne Jordal

Fig 4 : Vranglodnetunge (*Trichoglossum walteri*), ein utryddingstruga
beitemarkssopp funne på Nedreli, Fylling. Foto: Geir Gaarder

6.21 DROTNINGHAUG

Kommune:	Sykkylven
Kommunenr.:	1528
Kartblad M711	1219 I Stranda
Landskapsregion	22 Vestlandets midtre fjordbygder

OMRÅDESKILDRING

Drotninghaug er øvste garden i Velledalen. Den ligg på nordsida av Storelva med ope utsyn ned over heile Øvre Velledalen. Garden grenser i vest til Lade og i sør til Hole si utmark med Storelva som grenseskilje fram under bratta. Både i nord og aust grenser Drotninghaug mot Ladegarden si utmark og eig såleis ikkje til fjells på nordsida slik som dei andre gardane lenger nede i dalen (Aurdal 1975).

Bergrunnen er samansett av ulike gneisbergartar og er ein del av grunnfjellet. Reint landskapsmessig er Velledalen glasialerodert med tydelig u-tverrsnitt omkransa med høge majestetiske til dels alpine fjell med brear. Dalen ender øvst ved Drotninghaug i ein svakt utforma botn, der dalen deler seg vidare til den tronge Myrdalen og den meir vidstrekte paleiske Ladalen kor dei fleste gardane i Velledalen hadde seterstølane sine.

KULTURHISTORIE

Det er ikkje kjente oldtidsfunn fra denne plassen. Drotninghaug eller «Øggarden» (- Øydegarden) som den og vert kalla på folkemunne, var etter namnet og skattlegging (i 1626) å døme øydegard etter Svartedauden. Garden vart seinare ein del av Giskegodset, og garden er nemnd då Hannibal Sehested i 1648 fekk Giskegodset av kongen (Aurdal 1975).

Det kan sjå ut til at det berre har vore eit bruk på Drotninghaug fram til 1730-åra, sidan vart det to (Bødagarden og Larsbruket) heilt fram til 1860-åra då det vart skilt ut ein plass frå kvar av dei to bruka (Gjerdeplassen/Jetmundplassen og Reiten). Så i 1955 vart Bødabruket delt i to like store deler (Aurdal 1975).

Bruka på denne øvste garden i Velledalen var tungdrevne og ofte opplevde dei at kornet ikkje rakk å bli moge. Etter måten har brukarane her likevel hatt store buskarar. Det kjem nok av dei store utmarksviddene med god slåttemark og beitemark inn mot Nysetra som brukarane på Drotninghaug nytta godt ut langt fram i 1900-åra. I tillegg dreiv dei piling av bjørk til dyrefor. Likevel kunne vårknipa bli både lang og hard, og så tidleg som råd vart dyra sleppte på beite. Delar av heimehamna og utmarka var knapt så god som inne på fjellet. Derfor søkte dyra på Drotninghaug svært tidleg inn mot gamlestølstraktene og setermarka. Denne buhamna var elles vide kjent, og kvar vår kom det folk med dyr, både kyr og hestar, frå ymse kantar av Sykkylven, Borgund og Stranda. Brukarane på Drotninghaug tok dyra i hamn mot betaling, eller dei sjølv kjøpte storfe som vart sleppte på beite i setermarka fram over sommaren. Om hausten slakta dei dyra, eller selde dei levande. Drotninghaug dreiv med dette så tidleg som i 1794 (Aurdal 1975).

Den gamle buråsa som kyrne på Lade, Dravlaus og Fet brukte til og frå setra i eldre tid og heilt fram til 1910, gjekk langs elva på Drotninghaug. Denne råsa var nemnd i ein rettsak i 1794 då oppsitjarane på Drotninghaug vart skulda for å ha stengd råsa med gjerde slik at det vart fare for at dyra frå dei andre gardane kunne gå seg på elva når dei skulle opp på setra. Området omkring Gamlestølen var i bruk som slåttemark framleis eit stykke inn i dette hundreåret, men det er uklart korleis dei løyste teigdelinga i denne marka som samstundes og var sams setrehamn for buskapen. Ei slags brukshevd på slåttestykkene har det i alle høve vore (Aurdal 1975).

Kvernane hadde Drotninghaug ved kvernetene nede ved Storelva. Alt i 1661 var det kvern på garden, seinare var det tre kvernar nede ved elva. Larskverna og Rimekverna stod fremst og dei var i bruk til 1940. Lenger nede sto Bødakverna som var i bruk til 1920 (Aurdal 1975).

Som på så mange andre gardar i Sykkylven vart det også på Drotninghaug starta med møbelsnekring i 1940-åra. Brødrene Hole (Olav og Bodvar) byrja i 1941 å lage utskorne møblar, lampettar og lysekroner. Dei arbeidde fyrst i den gamle Bødstova som var ei gamal røykstove. Sidan satte dei opp eit eige fabrikkbygg (i 1954) og utvida både virksemda og talet på tilsette. Fabrikkbygget har vore utvida i fleire vender, og i 1960 og -70-åra då bedrifta var på det mest aktive, var det om lag ti tilsette der (Høidal 1990).

FUNN OG KOMMENTARAR

Drotninghaug ; Reiten UTM : 1219 I Stranda LQ 828115, 230 moh.
Undersøkt 14.09.94 (Jordal & Gaarder 1994) og 06.09.95 av Jordal & Gaarder.

Lokaliteten er eit småbruk der grunneigar har slått utan å gjødsla i lang tid. Tunet er også spesielt med samanbygd hus og fjøs, noko som det etterkvart finns svært få døme på i fylket vårt. Husa vart sette opp i 1868, men tømmeret skal vere heile 400 år og skrive seg frå eit gammalt kornkammer ifrå Hellesylt (Fylkeskonservator Ringstad pers. med.).

Lokaliteten er prega av eit tjukt og dels mjukt moseteppa som er sjeldan å finne idag. Dette kan truleg tilskrivast driftforma med slått utan beiting og tunge maskiner. I dette tjukke moseteppet er det ein ganske glissen vegetasjon med eit magert preg. Ugjødsla slåttemark har vorte eit svært sjeldan kulturlandskapselement.

Under registreringa sommaren 1995 vart det funne 30 planteartar, av desse 10 naturengplanter, og vidare berre 6 beitemarksopp. Det mest spesielle, som gjev denne lokaliteten høg biologisk verdi, var funnet av sumpjordtunge (*Geoglossum uliginosum*). Dette er ein art som berre har 4 kjente lokalitetar i Noreg, 1-2 attverande intakte lokalitetar i Sverige av totalt 9 kjente, og elles berre kjent frå Storbritannia.

VIDARE ARBEID OG KONKLUSJON

Lite gjødselfpåverka slåttemark som ikkje blir beita og utsett for jordpakking, er idag ein svært sjeldan kulturmarktype. Lokaliteten var ikkje særleg artsrik ved dei to besøka (i -94 og- 95), men funnet av den utryddingstruga jordtungearten som berre har få kjente lokalitetar i det heile, gjev han stor verdi. I tillegg har ein her eit ideelt område for forskning på vegetasjon i

denne type eng. Skjøtselen bør derfor halda fram som før. Eventuell beiting i tillegg vil kunne gjere lokaliteten meir artsrik fordi det vil lage sår i moseteppet så planter lettare kan spire, noko som truleg ikkje vil ha negativ effekt på soppfloraen. Det vil likevel fjerne høvet til å studere ugjødsla slåtteeeng som ikkje er beita.

Myrdalsetra like sør for Drotninghaug vart og undersøkt, men hadde ikkje så spesiell flora. For fleire detaljar, sjå omtale i Jordal og Gaarder (under arbeid).

KJELDER

Aurdal, Gustav Weiberg, 1975: Sykkylven, Gardsoga II. Sykkylven Sogenemnd.

Høidal, E. 1990 : Industrisoge for Sykkylven, Sykkylven Industrilag.

Jordal, J. B. og Gaarder, G. , 1994: Biologiske undersøkingar i kulturlandskapet i Møre og Romsdal i 1994. Planter og sopp i naturbeitemarkar og naturenger. Fylkesmannen i Møre & Romsdal, Landbruksavdelinga.

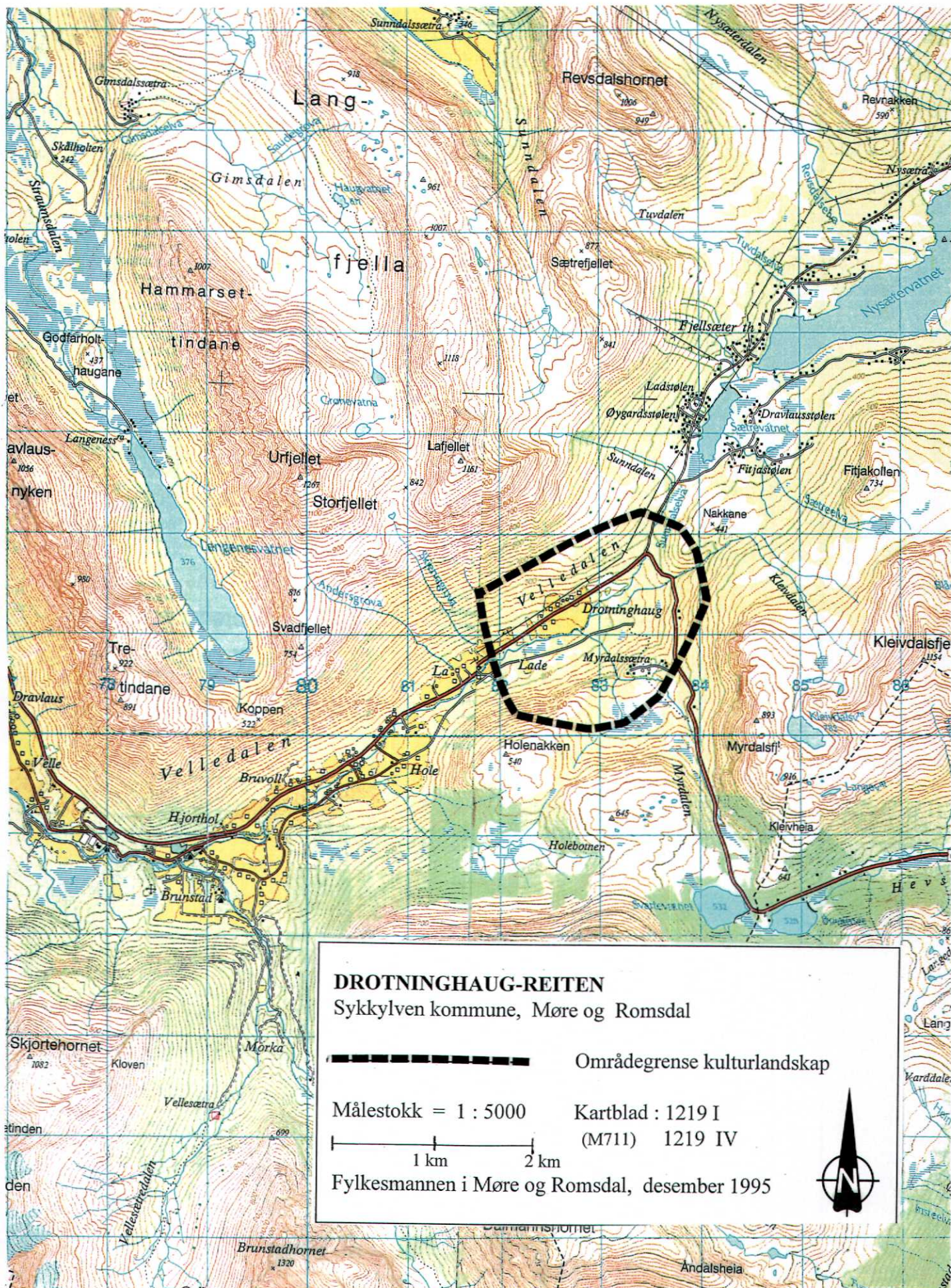
Fig. 5 : Reiten på Drotninghaug med sine samanbygde stove og fjøsbygningar.
I forgrunnen vart det funne ein utryddingstruga jordtungeart.

Foto: John Bjarne Jordal

Fig. 6 : Sumpjordtunge (*Geoglossum uliginosum*) på Drotninghaug.
Arten er knytt til fuktige naturenger og naturbeitemarker, og er sterkt utryddingstruga.

Foto: John Bjarne Jordal

6.22 HERDALEN - NORDDAL

Kommune:	Norrdal
Kommunenr.	1524
Kartblad M711/N50:	1319 III Tafjord og 1319 IV Valldal
Landskapsregion:	23 Indre vestlandsbygder

OMRÅDESKILDRING

Området er avgrensa til Norrdalsfjorden i nord og vidare austetter rundt Vindsneset, Oksneset og Korsnes, sørover langs Litlejordhornet til øvst i Herdalen og vidare vest rundt Torvløysa til Dyrdalen (sjå kart).

Landskapet er prega av store høgdeskilnader. Både dalføret Norrdalen-Herdalen og den hengjande sidedalen Dyrdalen er sterkt prega av iserosjon, og båe har sitt utspring i velutvikla botnar i eit alpint landskap. I lengde-retninga veksler det mellom tersklar, der elva går i stryk og fossar, og basseng eller trau som enten er oppfylde med vatn eller lausmassar kor elva renn roleg og dels meandrerande (NOU 1991: 12B). Dalsbygda er vid med breelvterrassar langsetter dalsidene, medan sjølve dalsbotnen er dekkja med elvemateriale. I Dyrdalen og deler av Herdalen finns store botnmoreneavsetninger (Kilde: Kvartærgeologisk kart over Møre og Romsdal, M 1:250.000, N.G.U.). Heile område er elles ein del av Fylkesmannens forslag til Geiranger- Norrdal landskapsvernområde.

Norrdalvassdraget med sideelvene Herdøla og Dyrdøla er verna mot framtidig vasskraft-utbygging (Verneplan IV). Norrdalselva har eit delta der det er gjort nokre inngrep (massetuttak), men elveutløpet er fortsatt eit viktig element i natur- og kulturlandskapet (Fylkesdelplan for elveoslandskap i Møre og Romsdal).

Bergrunnen tilhøyrrer det nordvestlandske gneisområdet og består av grovkorna granodiorittisk gneis med inneslutningar av dunitt og eklogitt. I Kallskaret er det eit verna naturreservat med betydelege mineralforekomster av olivin og eklogitt (DN-rapport 1992-1).

Under skoggrensa er vegetasjonen frodig i det meste av Herdalen/Norrdalen. Rasmark og bjørkeskog dominerer, men særleg på austsida er det innslag av edellaavtre og elles rik og varmekjær vegetasjon. I dalbotnen er vegetasjonen sterkt påverka av beite og langs elva står det enkelte stader rik oreskog. I dalsidene er det foretatt ein del utplanting av gran.

KULTURHISTORIE

På gardane Dale og Relling nede ved fjorden er det gjort funn som viser busetnad i jernalderen. Allereie frå denne tida må utmarksressursane som beite og vilt ha hatt betydning, og det er sannsynleg at ein kan finne spor etter beitebruk i eldre tid.

Truleg ekspanderte busettinga allereie i yngre jernalder eller middelalder opp i Herdalen kor ein finn mange tufter og andre spor etter gardsdrift (NOU 1991 :12B). Sør for Herdalsvatnet ligg

ein øydegard med minst 10 tufter, fleire rydningsrøyser og sikkert andre spor etter gardsdrift. Her skal det etter skriftlege kjelder ha vore fast busetnad fram til omlag 1640-1700 (Tafjord 1966) før området blei nytta til støl. Slike øydegarder er sjeldne i denne regionen og dei har eit stort kunnskapspotensiale (Antikvar Lil Gustafson i Moen 1984).

Kulturminna frå forhistorisk tid og middelalder er prega av jakt. Dei mange bogastilleanlegga som ligg oppe på fjella rundt Herdalen og Dyrdalen er spesielle. Oppe på Litlejordhornet ligg eit stort anlegg med heile 30-40 bogastiller (Mølmen 1974). Like i nærleiken er det jamvel gjort funn av ein jarnpilesmiss. Tvers over dalen ligg eit mindre anlegg, kor det òg er gjort funn av ein pilesmiss. Reinsdyr har truleg vore ein svært viktig ressurs i tidelegare tider, medan det er lite rein i området idag. Fornminna kan gi kunnskap om faunahistorie i tillegg til den informasjonen dei gir om ulike fangstmetodar i vestlege og austlege fjellstrok. Det er naturleg å sette desse anlegga i samanheng med den jordbruksmessige marginale busetninga i Herdalen, men dei kan og ha vore nytta av folka ved fjorden (Antikvar Lil Gustafson i Moen,O. 1984).

Av «nyare» kulturminne i området må stølsanlegga ved Herdalsetra og Rellingsetra nemnast. På Herdalssetra er er det 15 sel, 9 fjøs, 2 tufter etter sel og eit opprinneleg meieri - no sel. Anlegget er interessant dels fordi det er uvanleg stort og velhalde og dels fordi utforminga med blant anna rekketun er så spesiell. Truleg har det vore samanhengande stølsdrift her sidan Herdal gard blei lagt øyde på 1700-talet og fram til idag. Då separatoren kom i bruk kring år 1900, vart det skipa smørlag og bygd meieri i Herdalen. Ein vasskall drog separator og kinne (Kleiva 1975). Før vegen til Herdalseter vart bygd (1959), blei meierivarer og høyr frakta med båt til elveutløpet av Herdalsvatnet. Der var det tidlegare bygd eit naustanlegg med blant anna 7 grindbygde naust, nokre som kombinert naust-høylåve (Fylkeskonservator Ringstad pers. kom.).

At Herdalseter merker seg ut, kan ein og skjønne ved at heile to doktorarbeid om setergrenda er under utarbeiding ; Karoline Daugstad ved Geografisk Institutt i Trondheim og Stein Stoknes ved Universitetet i Oslo.

Som kulturelt viktige og freda enkeltlement i Dalsbygda kan nemnast hovudbygning og stabbur på Relling, samt hovudbygning, forpaktarbustad eller borgstue og stabbur på Prestegarden (tidlegare Engeset). I tillegg må vi nemne den spesielle åttekanta Norddal kyrkje (1782) og den fint bevarte naustrekkja like ved (foreløpig sikra gjennom kommunens reguleringsplan). På Hatlestad er det framleis klyngetun og elles eit gravfelt frå eldre jarnalder.

Korsnes er ein fjellgard som ligg på sørsida og omlag midt inne i Tafjorden. Noko lenger ute kjem Kastet, Osvik og Kvennhusnes som alle er øydegardar. Fram mot midten av 1900-talet budde der kring 40 menneske på desse gardane. Det var ei gangerås mellom kvar gard. Skuleborna vart rodde over fjorden til Fjørå for kvar skuletur. Om vinteren kunne det hende at fjorden fraus, og da gjekk dei saman og drog båten over isen på ein kjelke (Larsen 1977).

Av desse øydegardane er det husa på Kastet som i dag er i best hevd (Fylkeskonservator Ringstad pers. komm.). Kastet vart fråflytta kring 1960 og garden har sidan vore nytta til sauebeite (Larsen 1977). Forbi desse fjordgardane går det ei høgspenninglinje frå Tafjord til Fjørå. Det vert fortalt at som kompensasjon for at linja vart lagt tett innpå husa, så skulle eigarane få lagt inn straum gratis. Trass i dette, valde eigaren på Kastet heller å bruke tilskotet til utbetring av stien ned til sjøen - han var nok langt viktigare enn straumen (kjelde: års-kalender frå Storfjordens Venner 1996).

Norddal kommune er svært rik på kulturelle skattar og gamal kulturmark frå fjord til fjell, så det har vore svært vanskeleg å sette ei områdegrense her. Grensa må heller ikkje oppfattast som absolutt. Stader som Fundergata i Tafjord, einebakkane i Indreeidsdalen, Severinbrauta på Veiberg og gardane på Kilsti i Eidsdal er alle eksempel på verdfulle element i kulturlandskapet i nær tilknytning til det omtala området. På Severinbrauta har kommunen elles konkrete planar om museumsdrift og initiativ har kome frå ivrige lokale krefter om å få til eit levande museum med dyrehald, matlaging og høyslått som i gamal tid.

FUNN OG KOMMENTARAR

Herdalen, seterområdet Kart: 1319 III Tafjord, UTM: MP 1396 510 moh

Undersøkt : 05.09.95 av Jordal & Gaarder.

Dette er ved sida av fjelldalane i Grøvuassdraget ein av dei mest særprega seterdalane i fylket. Her er det framleis eit godt beitetrykk og lite attgroing, og det vert dreve aktiv seterdrift og utmarksutnytting med tradisjonelt preg. Innenfor Herdalsvatnet har Herdalen ein open dalbotn som rommar dyrka kultureng, naturbeitemark, og ei stor setergrend. Elva deler beitet i to. På vestsida er det ein del pløyd og fulldyrka kultureng, beitemarker som dels er nitrogenpåverka, men det er og ein del naturbeitemark. På austsida er terrenget dominert av naturbeitemark og beiteprega, dels skogkledde dalsider. I dalsidene finst og rasmarker med ein vegetasjon som varierer frå open, gras- og urterik vegetasjon (hyppige ras og/eller godt beitetrykk), via meir slake, heiprega lyngområde (lesidevegetasjon, middels snødekke), til meir eller mindre slutta bjørkeskog (sjeldnare raspåverka, mindre beitetrykk). I dalbotnen finst ulike typar vasskantvegetasjon og myr som også blir beita. I heile område beiter heile 400 geiter og nokre hestar. Denne kombinasjonen av beitedyr gjev eit godt og variert beitetrykk over store område.

Eit av særprega ved Herdalen, som framleis er intakt, er ein open trelaus dalbotn over eit areal på meir enn 1 km². Dette har Herdalen til felles med eit fåtal tradisjonsrike seterdaler i Norge, som Grøvdalen og Geitådalen i Sunndal, Innerdalen i Kvikne (no neddemt) og Grimsdalen i Dovre kommune. Dei store areala med beitebetinga vegetasjon med lang kontinuitet gjev Herdalen eit stort potensiale som leveområde for artar som er avhengige av eller har fordel av beiting.

Det vart ved det eine besøket i 1995 funne 16 artar av beitemarksopp. Av desse synes m.a. lutvokssopp og særleg mørkskjela vokssopp å ha sine viktigaste leveområde i nettopp slike seterdalar. Det er grunn til å venta at grundigare undersøkingar vil avdekkja eit høgare tal artar av beitemarksopp. Det vart vidare funne 19 naturengplanter og 8 seterplanter. Dette er eit relativt høgt tal av slike planter, og kan takast som ein indikasjon på langvarig og tradisjonell kulturpåverknad. Vanleg marinøkkel var mellom desse artane.

Herdalen : Botnen, UTM : 1319 III Tafjord, MQ 111004

Undersøkt: 5.9.95 (GGa & JBJ)

Lokaliteten ligg 310 m.o.h. og består av nokre få dekar open, beita grasmark som ligg i skogen ved vegen frå Dalsbygda til Herdalen. Skogen er dominert av bjørk og gråor, og er «på vandring» inn på enga. Vegetasjonen verkar kalkfattig. Staden har i seinare tid vore bruka m.a. til hestebeite. Det går ei bru over elva frå vegen. På beitemarka ligg eit sommarfjøs. Denne kulturmarktypen- sommarfjøsmark, eit ope engstykke i skogen - er det svært lite att av, i alle høve med intakt vegetasjon og artsinventar.

Lokaliteten var ein av dei artsrikaste som vart funne i heile 1995-sesongen, med heile 28 artar av beitemarkssopp, av desse er 3 sårbare (fiolett greinkøllesopp, raudnande lutvokssopp og grå narremusserong) og 7 hensynkrevjande artar. Dette er for ein såpass liten lokalitet eit heilt uvanleg resultat etter berre eit besøk. Det var minimum 12 raudskivesoppar og 13 vokssoppartar. Videre vart det funne 11 naturengplanter og 1 seterplante. Det er ikkje noko påfallande med vegetasjonen på staden. I magre, gamle naturbeitemarkar på kalkfattig grunn viser det seg gong på gong at beitemarkssopp er uvurderlege indikatorar på biologiske kvalitetar. Alle dei sårbare beitemarkssopp-artane er svært sjeldne i europeisk sammenheng, og Norge synes å ha eit særleg forvaltaransvar for desse artane. Særleg interessant var det at grå narremusserong (*Porpoloma metapodium*) og gulbrun narrevokssopp (*Camarophyllopsis schulzeri*) fanst i mengder som vi ikkje har sett nokon annan stad. Floraen av beitemarkssopp gjev nasjonal verdi etter tre ulike verdsettingssystem; Rald (1985) -basert på tal artar av vokssopp på danske lokalitetar, Nitare (1988) - basert på talet artar av beitemarkssopp på svenske lokalitetar, og Jordal & Gaarder (1993) - basert på eit eige poengsystem. Denne lokaliteten er dermed eit eksempel på ein typisk «hot spot», små lokaliteter med eit svært høgt artsmangfald.

VIDARE ARBEID OG KONKLUSJON

Ved Herdalssetrene bør ein prioritera høgt å ta vare på det opne terrenget og å halda oppe beitetrykket i denne særprega dalen. Større terrenginngrep i naturbeitemarkene bør ikkje førekoma.

På lokaliteten Bøtnen bør beitet fortsetta som før, og det bør ikkje gjødslast. Terrenginngrep bør unngåast. Kratt og skog gror inn langs kantane og bør helst fjernast for å gjera landskapet meir oppe.

Norrdal kommune er sjeldan rik på ulike kulturminner og kulturmarktyper. Herdalsseter merker seg ut både kulturelt, botanisk og ikkje minst med tanke på friluftsliv. Det er ikkje reint få som vitjer stølen gjennom året, og dalen er som ein inngangsport til dei flotte fjellområda inn mot Reinheimen Nasjonalpark.

KJELDER

DN-rapport 1992-1 : Naturvernområder i Norge 1911-1991.

Fylkesmannen i Møre og Romsdal : Fylkesdelplan for elveoslandskap i Møre og Romsdal.

Jordal & Gaarder 1993 : Soppfloraen i en del naturbeitemarkar og naturenger i Møre og Romsdal og Trøndelag. Fylkesmannen i Møre og Romsdal og Norsk senter for økologisk landbruk. 56

Nitare, J. 1988 : Jordtungor, en svampgrupp på tilbakagång i naturliga fodemarkar. Svensk Bot. Tidskr. 82: 341-368.

NOU 1991: 12B : Verneplan for vassdrag IV.

Moen, O. (red.) 1984: Vassdragsrapport for Herdøla, Norrdal kommune. Samla plan for vassdrag, Fylkesmannen i Møre og Romsdal.

Mølmen, Ø. 1974 : *Viltbiologiske forundersøkelser i Jotunheimen, Breheimen. Felt 8.*

Rald, E. 1985 : Vokshatte som indikatorarter for mykologiske verdifulde overdrevslokaliteter. Svampe 11:1-9.

Tafjord, L. 1966 : Norrdal bygdebøker II ; Hus og heim - Gard og grend.

Fig. 7 : Rundt Herdalssetrene er det artsrike beitemarker.

Foto: Barbro Relling

Fig. 8 : Herdalseter i Norddal kommune.

Foto: Barbro Relling

Fig. 9 : Rellingsetra i Norddal 1995.

Foto : Kirsti Arnesen

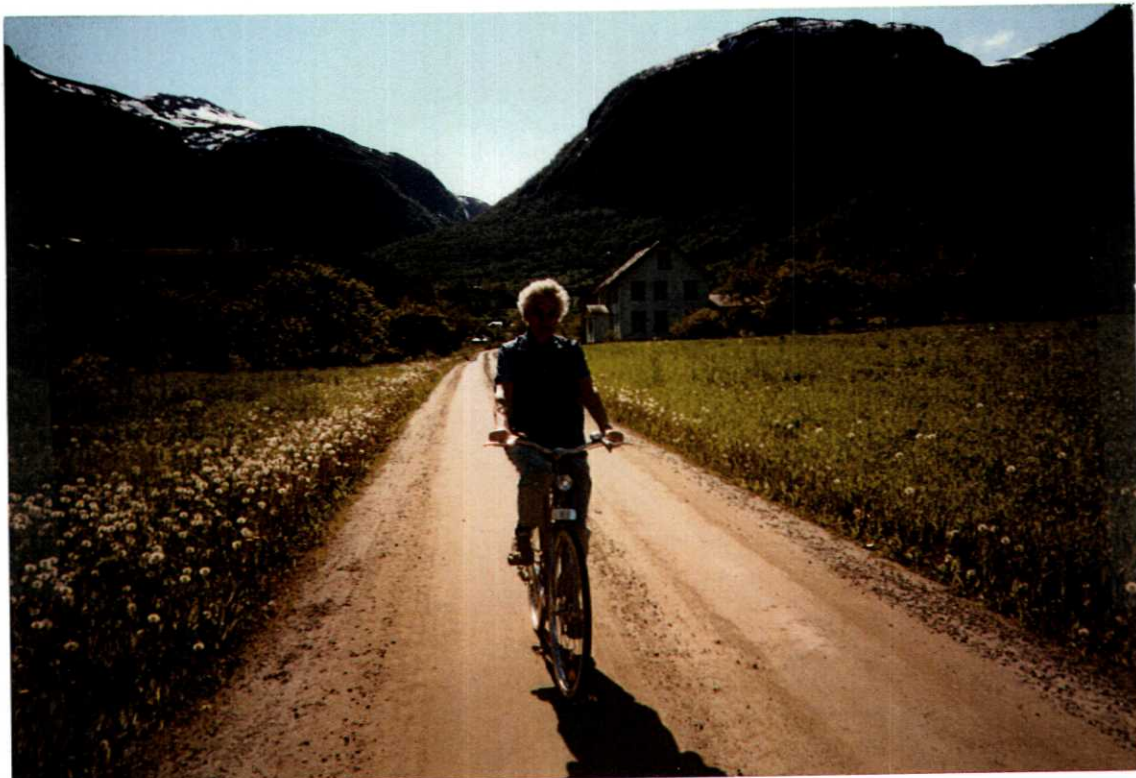

Fig. 10 : Rellingen i Norddal 1989.

Foto: Barbro Relling

HERDALEN - BOTNEN

Norddal kommune, Møre og Romsdal

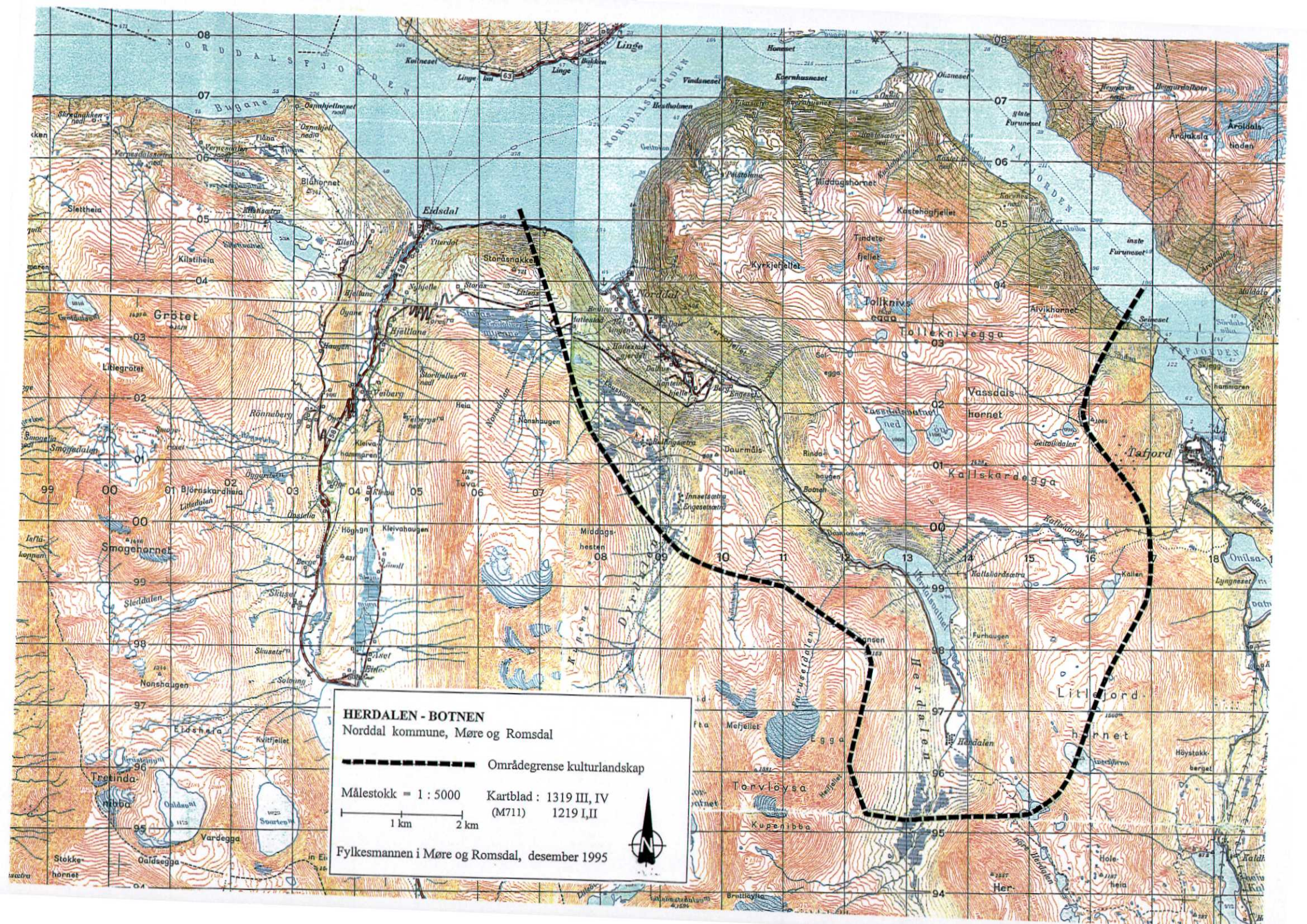
----- Områdegrens kulturlandskap

Målestokk = 1 : 5000

Kartblad : 1319 III, IV
(M711) 1219 I,II

1 km 2 km

Fylkesmannen i Møre og Romsdal, desember 1995

7. « Den trondhjemske postvei »

Kilde : Miljøkonsulent Lars Kringstad v/nærings- og miljøavdelinga i Fylkeskommunen.

Postvegen er med meir som ein kuriositet i denne rapporten, men sidan han representerar ein så viktig del av vår kulturhistorie nært knytt til kulturlandskapet var det etter vårt syn ei naturleg tilføyning .

OMRÅDESKILDRING OG KULTURHISTORIE

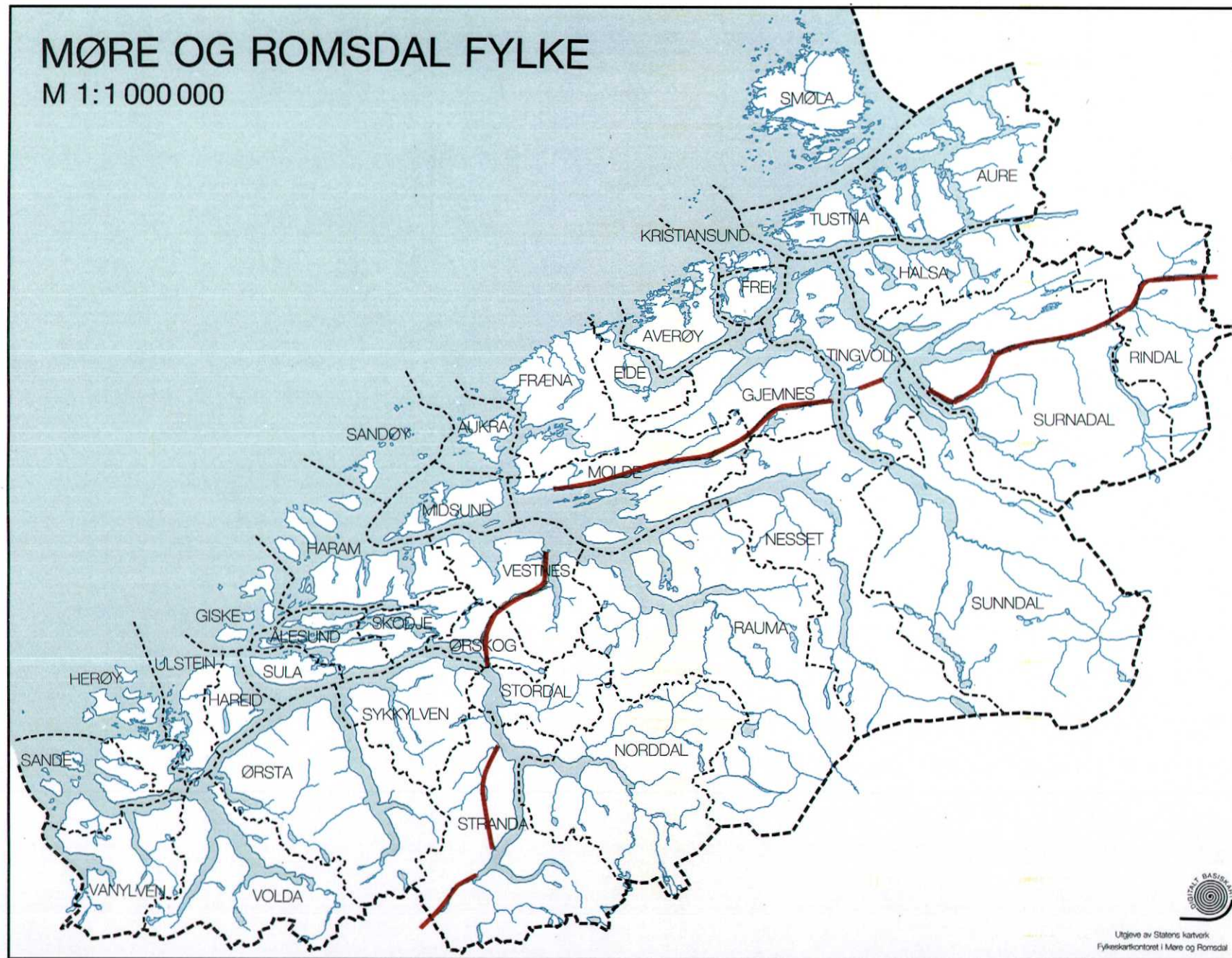
Den gamle postvegen gjennom fylket, eller den «Trondhjemske postvei» som den og blir kalla, kom i stand ved Kgl. res av 13. mai 1785 for å få vekkefast postgang mellom Bergen og Trondheim. I åra som følgde vart vegnettet utbygd, dels ved opprustning av dei gamle sti- og kjerrevegeane, dels ved bygging av nye vegstrekningar. Postvegen representerer vår nære kulturhistorie, med mange kulturminne som kvelvingsbruer og murar m.m.. Vegen kjem sørfrå inn i Stranda kommune (sjå kart), går vidare gjennom Stordal, Ørskog og Vestnes før ruta kryssar Romsdalsfjorden til Molde. Vidare langs Fannefjorden til Gjennes, Tingvoll og opp Surnadalen mot Trøndelag.

FUNN OG VIDARE ARBEID

Tilstanden på vegen er i dag svært varierende. Delar er attgrodd og gløymt, andre delar fungerer som gards- og bygdevegar, medan nokre strekningar er registrerte og nytta til turvegar.

Fylkeskommunen(v/nærings- og miljøavdelinga) vil i år slutføre eit registreringsprosjekt som starta opp i 1993. Det vil bli utarbeidd ein statusrapport for heile postvegstrekninga gjennom fylket, m.a. med omfattande fotodokumentasjon av vegstrekninga, vegmiljø og kulturminne, samt kartfesting på Økonomisk kartverk. Rapporten vil bli gjort tilgjengeleg for dei aktuelle kommunane- i fyrste rekkje som innspel til den kommunale arealplanlegginga. Materialet vil også kunne utgjere eit nyttig grunnlag for konkrete tiltak i marka som restaurering av bruer, rydding, merking og skilting av vegnettet. Strekningar av postvegen kan mange stader restaurerast til eit unikt turvegsystem, særleg som nærturområde for dei mange små grender og tettstader vegen går igjennom.

Fig. 11: « Den trondhjemske postvei » grovt skissert i Møre og Romsdal

8. Kommenterar og vidare arbeid

I dette prosjektet har det i stor grad vore fokusert på floraen knytta til gamle kulturmarker i det eldre jordbrukslandskapet. Men i kulturlandskapet lever ei rekkje levande organismar som meir eller mindre er prega av menneska sin bruk av områda. Såleis utgjer floraen berre ein del av det biologiske mangfaldet, men det er lite kunnskap om andre grupper.

Floraen i det gamle kulturlandskapet med eldre driftsformer er svært artsrik. Alle organismar i naturen er bunden saman med jordstruktur og jordbotnfauna på ein eller annan måte. Driftsformane har difor stor påverking på kva for levande organismar ein har i dei ulike landskapa.

Det finst m.a. mange kulturtilknytte fuglearter som også vert favorisert i det tradisjonelt drevne jordbrukslandskapet. Interessant er det at undersøkingar i Vest-Europa syner at det maskinelt- og kjemisk drevne kulturlandskapet har negativ innverking på ein del fuglearter, med ei dramatisk nedgang i bestanden som følge (pers.med. Alf Ottar Folkestad).

I Møre og Romsdal er det gjort eit pionerarbeid med omsyn til verdivurdering av kulturlandskap basert på forekomst av beitemarksopp, «naturengplanter» og eventuelle uvanlege vegetasjonstypar (Jordal og Gaarder 1995). Erfaringane deira så langt er at ein kombinasjon av «naturengplanter» og beitemarksopp gjev eit betre og breiare grunnlag for verdsetting av lokalitetar enn berre ei av gruppene åleine. Verdsetting på grunnlag av berre ei gruppe kan lett gje ufullstendige og feilaktige konklusjonar.

Av dei naturtypene tilknytte det eldre landbruket er det bruken av utmarksareala som har endra seg mest. Store areal som tidlegare vart nytta beite og slått, gror raskt igjen og det har endra landskapsbilete i stor grad. Innmarka har gjennom tidene vore brukt til åker og eng i veksling. Den intensive og ensidige engdyrkinga starta i etterkrigstida og har auka i takt med at landbrukspolitikken og driftsmetodane har endra seg.

I Møre og Romsdal er nokre av kulturmarkstypene knytta til det eldre jordbrukslandskapet vorte meir sjeldsynt berre dei siste åra. Spesielt gjeld det tradisjonelle slåttemarker som det er svært få av. Nemnast må og dei kalkrike utmarksbeita som er i god hevd.

Ut i frå registreringane i Møre og Romsdal ser det i mange høve ut til at sopp kan fortelje meir enn karplantar. Gode døme på dette er både Nedrelid i Fylling og Botnen i Norddal. Artssamansettinga av karplantar kunne ikkje fortelje at desse områda var spesielle på nokon måte.

Forvaltning

Alle dei utvalte områda er av minst regional forvaltingsverdi. Det er difor viktig at ein gir desse områda ei overordna planstatus slik at einskildsaker innafor områda vert sett i samanheng. På denne måten vert det lettare for styresmaktene å ivareta verdiane i eit heilskapeleg kulturlandskap i praksis. Det vert difor oppmoda om at kommunane tar kontakt med fagmyndigheitane ved bygging og andre inngrep i desse sonene.

I 13 av dei 22 utvalte områda er det registrert andre naturfaglege interesser i form av verneområde for edellauvskog, verdfulle lyngheiområde, verna vassdrag, fuglefredingsområde m.m. eller at område grensar til nasjonalpark. Dei utvalte områda er og i mange høve samanfallande med område med verdfulle fornminne og kulturminne. Det er difor av stor verdi at forvaltinga koordinerer innsatsen i desse områda.

Nokre stadar er faren for driftsendringar liten fordi eigarane sjølv vil halde på dei gamle jordbruksmetodane, men dette gjev som regel ikkje akseptabel økonomisk gevinst. Ei viktig oppgåve er difor å legge tilrette for at desse kan halde fram med dei gamle driftsformane. God kontakt mellom forvaltning og eigar vil sjølvsagt vere av stor og kanskje avgjerande verdi, og til sjuande og sist er det jo brukarane sjølv som vil vere det kritiske ledd i den vidare utviklinga av kulturlandskapa.

Vidare registreringar

Det er fortsatt mange område som ikkje er registrert i Møre og Romsdal. Eit omfattande arbeid i mange kommunar står att. Dei største biologiske verdiane synest å vere knytt til seterlandskap og utmarksbeite på kysten. Desse typane bør prioriterast i eventuelle vidare biologiske registreringar.

LITTERATUR

- Aksdal, S. 1994:** Nasjonal registrering av verdfulle kulturlandskap i Møre og Romsdal. Fylkesmannen i Møre og Romsdal, Miljøvernavdelinga.
- Aurdal, G.W. 1975:** Sykkylven, Gardsoga II. Sykkylven Sogenemnd.
- DN-rapport 1992-1:** Naturvernområder i Norge 1911-1991.
- Døssland, A. 1990:** Med lengt mot havet. Fylkeshistorie for Møre og Romsdal I 1671-1835.
- Fylkesmannen i Møre og Romsdal:** Fylkesdelplan for elveoslandskap i Møre og Romsdal.
- Giske, L. 1986:** Bygdebok for Skodje; Gard og slekt. Band II
- Høidal, E. 1990:** Industrisoge for Sykkylven, Sykkylven Industrilag.
- Jordal, J.B. og Gaarder, G. 1993:** Soppfloraen i en del naturbeitemarkar og naturenger i Møre og Romsdal og Trøndelag. Fylkesmannen i Møre og Romsdal og Norsk senter for økologisk landbruk. 56 s.
- Jordal, J. B. og Gaarder, G. 1995:** Biologiske undersøkingar i kulturlandskapet i Møre og Romsdal i 1994. Planter og sopp i naturbeitemarkar og naturenger. Fylkesmannen i Møre & Romsdal, Landbruksavdelinga.
- Jordal, J.B. og Sivertsen, S. 1992 :** Soppfloraen i noen ugjødsla beitemarker i Møre og Romsdal.
- Landbruk 2000.** Landbruket i Møre og Romsdal mot år 2000. Hovudrapport frå ei utgreiing i regi av Fylkeslandbrukskontoret i Møre og Romsdal 1990.
- Larsen ,P. (red) 1977 :** Møre og Romsdal, Bygd og by i Norge.
- Nitare, J. 1988 :** Jordtungor, en svampgrupp på tilbakagång i naturliga fodemarkar. Svensk Bot. Tidskr. 82: 341-368.
- NOU 1991:** 12B: Verneplan for vassdrag IV.
- Moen , O. (red.) 1984:** Vassdragsrapport for Herdøla , Norddal kommune . Samla plan for vassdrag , Fylkesmannen i Møre og Romsdal.
- Mølmen, Ø. 1974:** Viltbiologiske forundersøkelser i Jotunheimen, Breheimen. Felt 8.
- Rabben, B. 1992:** Folk ved havet. Fiskarsoge for Sunnmøre og Romsdal I og II. Utgjevar: Sunnmøre Fiskarlag og Romsdal fiskarlag.
- Rald, E. 1985:** Vokshatte som indikatorarter for mykologiske vørdifulde overdrevslokalteter. Svampe 11:1-9.
- Stokke, M. 1994:** Kulturlandskapet i Møre og Romsdal. Litterarturoppg. NLH.
- Tafjord , L. 1966:** Norddal bygdebøker II ; Hus og heim - Gard og grend.
- Tvinnereim, J. 1992:** Grotid i grenseland. Fylkeshistorie for Møre og Romsdal II 1835-1920.